МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

І. В. ЄНА

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право»
освітньо-професійної програми «Право»

ЧАСТИНА 1

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол №
від червня 2025 р.

Запоріжжя
2025

УДК : 343.3/.7(075.8)

Є 61

Єна І. В. Кримінальне процесуальне право : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право» : в 2 частинах. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. Ч.1. 156 с.

У виданні в систематизованому вигляді та відповідно до змісту силабуса дисципліни «Кримінальне процесуальне право» подано виклад програмного матеріалу.

Для його успішного засвоєння запропоновано контрольні питання і практичні завдання до всіх тем курсу, наведено словник основних понять і термінів та перелік рекомендованої літератури до навчального курсу.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право».

Рецензент

Плутицька К.М, к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності.

Відповідальний за випуск

Бараннік Р.В., к.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету.

ЗМІСТ

ВСТУП……...…4
Тема 1. Поняття, завдання, джерела та система стадій кримінального процесу…….……...…9
Тема 2. Поняття, система і значення принципів кримінального процесу..... 25
Тема 3. Суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності……..….43
Тема 4. Докази і доказування у кримінальному процесі…….....…90
Тема 5. Заходи забезпечення кримінального провадження. Запобіжні заходи……120
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК……..…...146
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….…….…….....152
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА…….…….……....154

ВСТУП

Конституція України, виходячи з універсального обов'язку держави визнавати, забезпечувати та охороняти права людини і громадянина проголосила, що найвищою цінністю в Україні визнається людина – її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека, та поклала на державу відповідальність перед людиною за утвердження і забезпечення її прав і свобод.

Важлива роль у вирішенні вказаних конституційних положень як інструменту державної охорони прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб належить кримінальному процесуальному праву, яке являє собою систему знань про кримінальне судочинство, призначенням якого є охорона важливих соціальних цінностей, зміцнення законності та правопорядку.

Кримінальне процесуальне право пройшло багатогранний період розвитку. Це життєво необхідна сфера державної діяльності, пов'язаної із забезпеченням правопорядку в суспільстві, дотриманні усіх прав.

Боротьба зі злочинністю – складна соціальна проблема, яка постійно знаходиться в полі зору суспільства та держави. Особлива роль в цьому належить тим органам державного апарату, на які безпосередньо покладено обов'язок боротьби зі злочинністю – органи досудового розслідування, прокуратура, суд.

Органи держави, які вирішують загальні завдання боротьби зі злочинністю, здійснюють цілеспрямовані дії зі швидкого та повного розкриття кримінальних правопорушень, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності та жодний невинний не був покараний, що і визначає основний зміст кримінального процесу.

Вивчення здобувачами норм кримінального процесуального права, правовідносин, які регулюються цією галуззю права, діяльності державних органів, посадових осіб і громадян, які залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, практика застосування норм кримінального процесуального права щодо регулювання відносин, які виникають у суспільстві в зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення – усе це є предметом курсу «Кримінальне процесуальне право».

Кримінальне процесуальне право як навчальна дисципліна будується на базі кримінального процесуального законодавства та діяльності щодо його застосування органами досудового розслідування, прокуратури, адвокатури, судом.

Метою викладання навчальної дисципліни «Кримінальне процесуальне право» є: розкриття соціальної та правової суті кримінальної процесуальної діяльності суб'єктів кримінального процесу, яка спрямована на розслідування, розгляд і вирішення кримінального провадження; визначення впливу правильного застосування норм кримінального процесуального права на захист прав і свобод громадян та їх правове виховання.

Вивчення здобувачами освіти норм кримінального процесуального права, правовідносин, які регулюються цією галуззю права, діяльності державних органів, посадових осіб і громадян, які залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, практики застосування норм кримінального процесуального права щодо регулювання відносин, які виникають у суспільстві в зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення дає можливість засвоїти особливості діяльності органів держави, які вирішують загальні завдання боротьби зі злочинністю, здійснюють цілеспрямовані дії зі швидкого та повного розкриття кримінальних правопорушень, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону.

Основними завданнями навчальної дисципліни є: систематизоване засвоєння та закріплення теоретичних знань загальних засад кримінального процесу, особливостей провадження на окремих стадіях кримінального процесу, особливостей провадження по окремих категоріях справ, набуття вміння застосовувати отримані знання при провадженні по кримінальній справі.

Очікувані результати навчання. У разі успішного завершення курсу здобувач освіти зможе:

– визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин;

– здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання;

– проводити збір та інтегрований аналіз матеріалів із різних джерел;

– формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми;

– давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) із достатньою обґрунтованістю;

– оцінювати недоліки та переваги аргументів, аналізуючи відому проблему;

– складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами;

– використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин;

– самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій;

– вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію;

– володіти базовими навичками риторики;

– доносити до респондента матеріал із певної проблематики доступно і зрозуміло;

– пояснювати характер певних подій та процесів із розумінням професійного та суспільного контексту;

– належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел і вторинних джерел для своєї професійної діяльності;

– вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.

– працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи;

– виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи;

– демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права;

– пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів;

– застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки;

– готувати проєкти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку, зробленого у різних правових ситуаціях;

– надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі освіти повинні досягти таких *результатів навчання (компетентностей):* засвоїти теоретичні положення кримінального процесу та основні положення кримінального процесуального законодавства і відпрацювати навички застосування набутих знань при вирішенні конкретних процесуальних ситуацій.

Курс «Кримінальне процесуальне право» складається з двох частин: *загальної* та *особливої*.

У загальній частині розглядаються основні загальні положення кримінального процесу: поняття, завдання та джерела; принципи; суб'єкти, учасники кримінального процесу та їх процесуальне становище, теорія доказів, доказове право та доказування; засоби процесуального примусу.

В особливій частині вивчається рух кримінального провадження на всіх стадіях кримінального процесу: в досудовому розслідуванні, підготовчому провадженні, судовому розгляд кримінальної справи, апеляційному та касаційному провадженні. Також розглядаються особливості розслідування та судового розгляду справ про злочини неповнолітніх, особливості провадження у справах про діяння неосудних і осіб, які захворіли на душевну хворобу після вчинення кримінального правопорушення, справ приватного обвинувачення.

Окрім того, для глибшого розуміння студентами основ здійснення кримінальної процесуальної діяльності в кризових ситуаціях, приділяється увага особливостям кримінального провадження в умовах воєнного стану тощо.

Кримінальне судочинство є і повинно бути ефективним засобом захисту прав і свобод людини. Проте слід завжди пам'ятати, що воно може бути і джерелом підвищеної небезпеки для людини та суспільства, якщо не ґрунтується на демократичних і гуманних принципах, або якщо вони проголошені, але не виконуються.

Кримінальна процесуальна діяльність щодо розслідування, розгляду і вирішення кримінальних проваджень пов'язана з обмеженням або порушенням прав і свобод громадян гарантованих Конституцією України, що потребує від посадових осіб правоохоронних органів міцних знань закону і неухильного виконання його вимог. Порушення норм кримінального процесуального права в процесі судочинства внаслідок недосконалого знання закону, недбалості або помилки часто призводить до прийняття рішень, які в подальшому виправити неможливо, про що досить переконливо свідчить історія людства.

Запропонований автором теоретичний матеріал та практичні завдання складені відповідно до силабуса дисципліни «Кримінальне процесуальне право» та дають можливість поглибити теоретичні знання і напрацювати навички застосування норм кримінального процесуального права.

Для засвоєння матеріалу пропонується для опрацювання така література:

1. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. 10-те вид., доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2023. 698 с.

2. Шибіко В. П. Кримінальний процес. Ідеї. Погляди. Думки. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 352 с.

3. Основи кримінального процесу : навчальний посібник / за заг. ред. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2023. 132 с.

4. Аленін Ю.П. Кримінальний процес : навчальний посібник. Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.

5. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Київ : Правова єдність, 2017. 824 с.

6. Вільчик Т. Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні : монографія. Харків : Право, 2015. 400 с.

7. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2021. 300 с.

8. Удалова Л.Д. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ : «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ, ДЖЕРЕЛА ТА СИСТЕМА СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1. Поняття, предмет, метод та завдання кримінального процесуального права.
2. Поняття кримінального процесуального права, кримінального процесу та його історичні форми.
3. Зв'язок кримінального процесуального права з іншими галузями права та суміжними науками.
4. Поняття та значення джерел кримінального процесуального права.
5. Кримінальний процесуальний закон і кримінальні процесуальні норми: поняття та значення.
6. Процесуальна форма та процесуальні гарантії.
7. Стадії кримінального процесу.

Теоретичні відомості

Кримінальне процесуальне право представляє собою систему нормативних приписів, які регулюють суспільні відносини, які виникають в процесі порушення кримінального провадження, його розслідування, розгляду та вирішення, тобто регулює діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, суду.

Кримінальне процесуальне право регламентує компетенцію органів розслідування, прокуратури, суду; встановлює їх повноваження; визначає правове становище учасників кримінального процесу; встановлює їх права а обов'язки.

Кримінальне процесуальне право регламентує умови провадження як кримінального провадження в цілому, так і окремих процесуальних, слідчих дій, встановлює їх зв'язок та послідовність, а також порядок набуття вироком чинності.

Кримінальне процесуальне право представляє собою сукупність норм, встановлених державою з метою захисту, закріплення та розвитку відносин, які складають в процесі кримінального провадження.

Тобто, кримінальне процесуальне право врегульовує правовідносини, які складаються між суб'єктами кримінального процесу з проводу розслідування, розгляду та вирішення кримінального провадження.

Кримінальні процесуальні правовідносини складаються з трьох елементів – об'єкт правовідносин, суб'єкт правовідносин та зміст правовідносин.

Об'єктом правовідносин є те, з приводу чого вони виникають. В даному випадку – це кримінальне правопорушення.

Суб'єкт правовідносин – це вся сукупність суб'єктів кримінального процесу, які залучаються до процесуальної діяльності.

Зміст правовідносин – це сукупність прав та обов'язків суб'єктів кримінального процесу.

Предмет кримінального процесуального права – вся сукупність правовідносин які виникають у кримінальному провадженні.

Ці відносини мають динамічний характер. Вони виникають, розвиваються, зупиняються, відновлюються на протязі усього провадження. Саме на їх врегулювання і направлені норми кримінального процесуального права.

Історична форма кримінального процесу – організація процесуального механізму, що зумовлює джерело поступального руху провадження у кримінальних справах та основи процесуального статусу (положення) його учасників.

Виділяють три основні історичні форми кримінального процесу:

– інквізиційний (розшуковий, або слідчо-розшуковий);

– змагальний (обвинувальний);

– змішаний (слідчо-судовий, континентальний).

Методи кримінального процесу можна поділити на три групи:

1. Загальнонаукові методи. До них можна віднести – аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, порівняння.

2. Спеціальні методи – моделювання, математичний, кібернетичний.

3. Специфічно-правові – формально-логічний, порівняльно-правовий, історичний, конкретно-соціологічний.

У загальному вигляді задачі кримінального процесуального права сформульовано у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), а саме:

- захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень
- охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження
- забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду
- викриття винних
- правильне застосування закону.

Швидкість розслідування забезпечується шляхом дотримання термінів визначених для процесуальних дій у кримінальному процесуальному законодавстві. Тобто, притягнення до кримінальної відповідальності осіб які вчинили кримінальне правопорушення повинно бути максимально наближеним до моменту його вчинення.

Повнота розслідування означає необхідність встановлення всіх обставин, які входять до предмету доказування.

Викриття винних означає закріплену в законі вимогу встановлення та доведення вини кожної особи. Яка притягається до кримінальної відповідальності.

Також розслідування та судовий розгляд повинні здійснюватись об’єктивно, тобто слідчий, прокурор, суддя повинні враховувати всю сукупність доказів, як обвинувального. Так і виправдувального характеру.

Термін «кримінальний процес» вживається у декількох значення.

Кримінальний процес – як самостійна галузь права;

Кримінальний процес – як діяльність уповноважених органів щодо провадження по кримінальній справі;

Кримінальний процес – як правова наука;

Кримінальний процес – як навчальна дисципліна.

Кримінальний процес – це врегульована нормами кримінального процесуального права діяльність органів досудового розслідування,

прокуратури та суду, направлена на порушення кримінальних проваджень, їх розслідування, розгляд і вирішення.

ОЗНАКИ:

1) специфічна діяльність;

2) здійснюється у формі правовідносин.

Кримінальний процес має три основні елементи:

- специфічна система діяльності суб'єктів кримінального процесу.
- чітка регламентація діяльності всіх суб'єктів кримінального процесу;
- діяльність здійснюється у формі правовідносин між суб'єктами кримінального процесу.

Поняття «кримінальний процес» та «правосуддя» є тісно пов'язаними між собою, але не співпадають.

Правосуддя – це діяльність органів суду, направлена на здійснення задач захисту суспільства і держави від кримінальних правопорушень, та представляє собою розгляд справи та з'ясування істини.

Таким чином правосуддя охоплює тільки судову діяльність у кримінальних провадженнях, а поняття «кримінальний процес» охоплює і діяльність судових органів, і прокуратури, і слідчого, і інших суб'єктів кримінального процесу.

Функції кримінального процесу – це напрямки діяльності суб'єктів кримінального процесу.

Процесуальні функції мають такі характерні особливості:

- законодавчо закріплені;
- врегульовують певні напрямки процесуальної діяльності;
- визначають права та обов'язки суб'єктів кримінального процесу;
- реалізуються спеціальними суб'єктами кримінального процесу.

Прийнято виділяти такі функції**:**

- розслідування;
- правосуддя;
- обвинувачення;
- захист.

Джерела кримінального процесуального права – це сукупність нормативно-правових актів, які врегульовують діяльність уповноважених органів, щодо здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, їх розгляду та вирішення по суті.

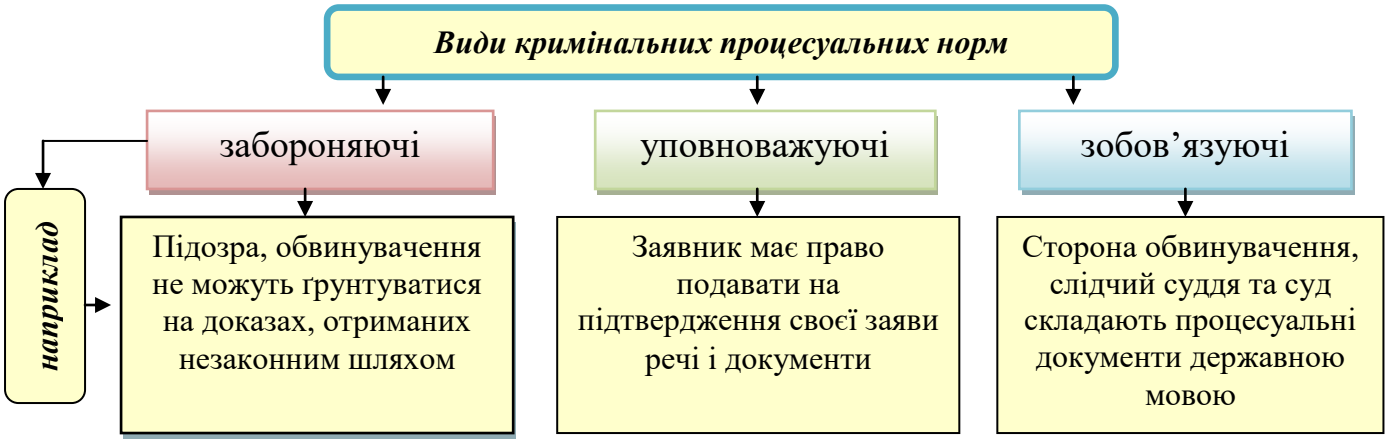
Система джерел:

- Конституція України;
- Кримінальний процесуальний кодекс України;

- Закони України;
- Міжнародні договори.

Джерела складаються з кримінальних процесуальних норм, структура яких традиційна – гіпотеза, диспозиція, санкція.

Порядок провадження у кримінальній справі називають ще кримінальною процесуальною формою діяльності органів досудового розслідування,

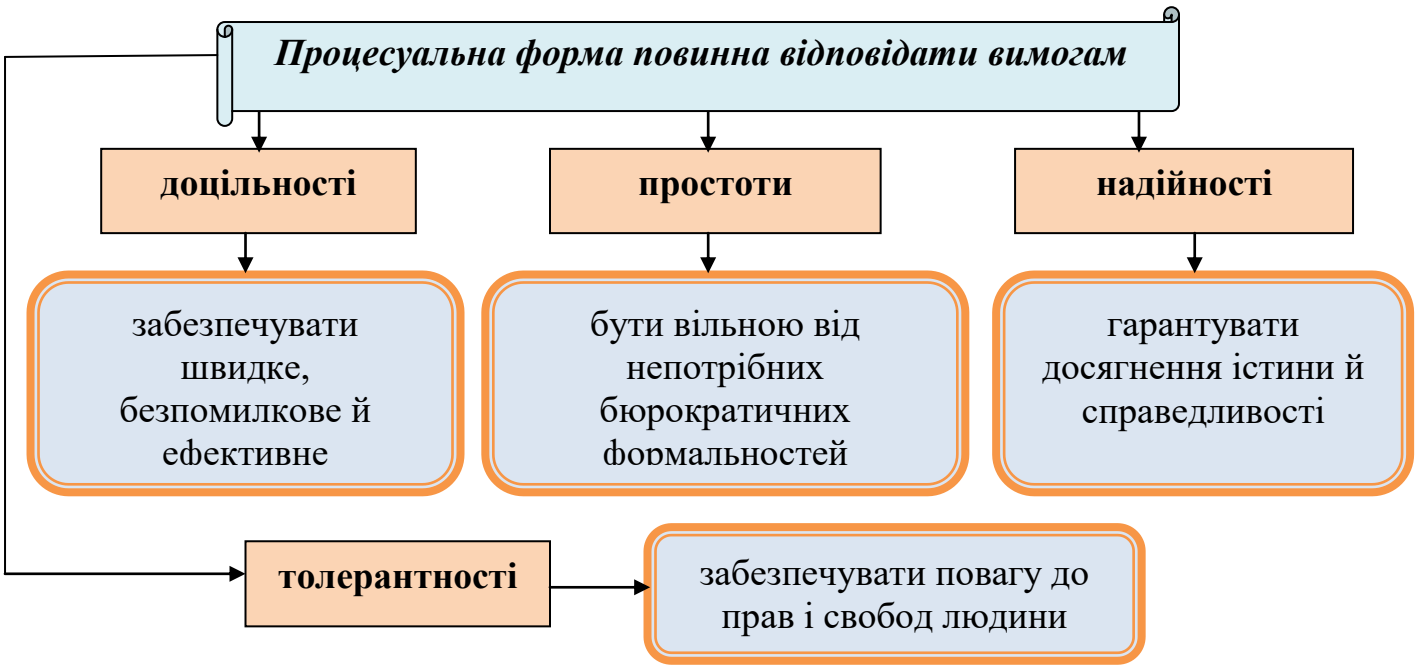
прокуратури та суду, а також усіх осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Кримінальна процесуальна форма являє собою правовий режим кримінальної процесуальної діяльності, що включає дотримання юридичних процедур, виконання певних процесуальних умов та забезпечення гарантій у кримінальному провадженні. Таким чином, у понятті кримінальної процесуальної форми зроблено акцент на тому, що діяльність оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та суду формалізована. Іншими словами, така діяльність упорядкована, врегульована, має певні форми, які створюються низкою вимог, що пред'являються до неї.

Під юридичними процедурами слід розуміти певну послідовність, черговість вчинення тих чи інших процесуальних дій. Наприклад, повідомлення про підозру обумовлює певну черговість дій слідчого: складання письмового повідомлення про підозру, погодження цього повідомлення з прокурором та вручення письмового повідомлення про підозру (статті 276-278 КПК).

Значення процесуальної форми полягає в тому, що вона:

- визначає стабільну та юридично доцільну процедуру судочинства;
- оптимізує й активізує діяльність щодо розв'язання завдань кримінального процесу;
- надає правове поле для встановлення єдиної для всіх законності;
- створює систему необхідних гарантій встановлення істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості.

Стадії кримінального процесу – це відносно самостійні його частини, які наряду із завданнями кримінального процесу виконують притаманні тільки їм задачі.

Всі стадії взаємопов'язані, та кожна наступна наступає тільки після завершення попередньої.

Для кожної стадії характерне прийняття підсумкового рішення, яке буде завершувати процесуальні дії на одній стадії та будуть підставою для початку наступної.

Основні поняття та терміни: кримінальне процесуальне право, предмет кримінального процесуального права, кримінальні процесуальні правовідносини, задачі кримінального процесу, кримінальний процес, стадії кримінального процесу, джерела кримінального процесуального права, кримінальний процесуальний закон, кримінальна процесуальна норма, функції кримінального процесу ,процесуальна форма, процесуальні гарантії.

ЗАДАЧІ

1. Досудовим слідством встановлено, що Пащенко 31 липня 2025 року близько 14 год., перебуваючи у своєму будинку, збув Карпову особливо

небезпечний наркотичний засіб – снодійний мак, тобто у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України.

Визначте поняття кримінальних процесуальних правовідносин?

Які ознаки кримінальних процесуальних правовідносин, хто є суб'єктом в даному випадку?

2. До Верховного Суду України від суду м. Варшави (Польща) надійшло доручення про допит як свідки громадян України м. Запоріжжі Сидорова та Петренка, які перебуваючи в туристичній поїздці до м. Варшави були очевидцями розбійного нападу на громадянина Польщі.

Доручення було передано до Запорізького обласного суду, який у складі трьох суддів з участю секретаря судового засідання поставив свідкам запитання, що були вказані в дорученні, а відповіді були записані в протокол, який підписали головуючий та секретар. Цей протокол, завірений печаткою суду, було направлено суду м. Варшави.

Чи дотриманий судом у даному випадку встановлений законом порядок допиту свідків?

3. Теплохід Тарас Шевченко, який належить Україні, перебував з туристами громадянами України в Середземному морі. Під час проведення на теплоході свята Нептуна Петренко, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, з хуліганських спонукань побив туриста Козлова в наслідок чого йому були нанесені середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Де скоєно злочин?

За яким законодавством має відповідати за свої дії Петренко?

Чи зміниться відповідь якщо Петренко скоїв свої дії під час перебування теплохода в порту міста Салоніки (Греція).

4. Крилову було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України. За результатами судового розгляду справи Крилов був засуджений до позбавлення волі строком на три роки. Крилов подав апеляційну скаргу на вирок. Проте, апеляційна скарга була повернута на підставі п. 4 ч. 3 ст. 399 КПК України.

Вкажіть, які стадії кримінального процесу пройшло кримінальне провадження?

5. До відділку поліції № 4 м. Річне звернувся громадянин Сомов із заявою про вчинене щодо нього кримінальне правопорушення. Прийнявши заяву, черговий пояснив Сомову, що дії по перевірці та вирішенню його заяви будуть

виконуватися лише після внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, оскільки саме тоді виникають кримінальні процесуальні правовідносини, що надають співробітникам міліції відповідні повноваження.

Чи є правильним пояснення чергового відділку поліції № 4 м. Річне? Коли виникають та припиняються кримінальні процесуальні правовідносини?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Ситуація: представник сторони захисту, адвокат Пономаренко подав апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції, посилаючись на порушення прав свого підзахисного Коваля через неврахування при розгляді і вирішенні справи судом першої інстанції Європейської конвенції з прав людини як джерела кримінального процесуального права. Прокурор Камолов подав заперечення на скаргу, вказавши, що Конвенція взагалі має значення у внутрішньому праві України.

Оцініть ситуацію та надайте відповіді на питання:

1. Яке значення мають міжнародні договори в системі джерел кримінального процесу України?

Додаткове завдання:

1. Визначте, чи правомірна позиція прокурора. Надайте обґрунтування із посиланням на нормативно-правові акти.
2. Оцініть ситуацію та запропонуйте варіант рішення апеляційного суду із **обов'язковим** посиланням на Конституцію України, КПК України, рішення КСУ та ЄСПЛ.

Завдання 2.

Ситуація: під час досудового розслідування виникла суперечка між прокурором, який здійснював процесуальне керівництво досудовим розслідуванням і слідчим щодо порядку повідомлення про підозру. Прокурор наполягає на застосуванні положень відомчої інструкції Офісу Генерального прокурора, тоді як слідчий стверджує, що положення інструкції суперечать нормам КПК України.

Оцініть ситуацію та виконайте наступні завдання:

1. Визначте які функції кримінального процесу і якими суб'єктами реалізовувались в описаній ситуації.
2. Визначте місце відомчих інструкцій у системі джерел кримінального процесу та надайте розгорнуту відповідь.

Додаткове завдання:

1. Чи може інструкція Офісу Генпрокурора відступати від положень КПК України? Обґрунтуйте відповідь із посиланням на джерела права та практику КСУ.

Завдання 3.

Ситуація: слідчий Кононенко, здійснюючи досудове розслідування, посилався на рішення Верховного Суду України як обов'язкове джерело права для проведення слідчої (розшукової) дії – обшук житла підозрюваного Макарова. Адвокат Кваша заперечував, стверджуючи, що рішення Верховного Суду України не є джерелом кримінального процесуального права.

Оцініть ситуацію та виконайте наступні завдання:

1. Проаналізуйте правову природу судових рішень у системі джерел кримінального процесуального права України.
2. Визначте, чи є рішення Верховного Суду обов'язковими для застосування слідчим про проведенні досудового розслідування та слідчих (розшукових) дій.
3. Обґрунтуйте відповідь із посиланням на законодавство та практику Конституційного Суду.

! Відповідь рекомендовано оформити у вигляді доповіді – презентації.

СКЛАДІТЬ СХЕМУ

Визначте які стадії складають систему сучасного кримінального процесу України. Проаналізуйте особливості стадій, коло суб'єктів які долучаються до провадження на кожній з них, які завдання виконують та складіть схему системи стадій кримінального процесу України

ЗАПОВНІТЬ ТАБЛИЦЮ

1. Стадії кримінального процесу України.

	Назва стадії	*Завдання стадії*	*Суб'єкти які беруть участь у цій стадії*	*Підсумкові рішення*
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				

2. Проаналізуйте сутність методів кримінального процесу та наведіть приклади їх застосування у практичній діяльності суб'єктів кримінального процесу. Відповідь оформіть в наведену таблицю: ⇩

Назва методу	***Сутність методу***	***Приклади застосування у практичній діяльності***
аналіз		
синтез		
індукція		
дедукція		
аналогія		
порівняння		
моделювання		
математичний		
кібернетичний		
формально-логічний		
порівняльно-правовий		
історичний		
конкретно-соціологічний		
аналіз		
синтез		
індукція		
дедукція		
аналогія		
порівняння		
моделювання		
математичний		
кібернетичний		
формально-логічний		
порівняльно-правовий		
історичний		
конкретно-соціологічний		

3. Визначте, які види кримінальних процесуальних норм виділяються в теорії кримінального процесу та наведіть приклади різновидів кримінальних процесуальних норм (по 4 приклади кожного виду норм).

! Завдання виконується на основі аналізу норм КПК України.

Відповідь оформіть в наведену таблицю: ⇩

Вид кримінальної процесуальної норми	**Приклад**

ТЕМИ ЕСЕ-РОЗДУМІВ

1. Поняття кримінального процесу: історичний розвиток та сучасні підходи до визначення.
2. Система кримінального процесу: порівняльний аналіз процедур в різних правових системах.
3. Поняття та система кримінальних процесуальних гарантій.
4. Кримінальна процесуальна форма та її співвідношення з кримінальними процесуальними гарантіями.
5. Інновації в кримінальному процесі: вплив технологій, міжнародна співпраця та реформи в правосудді.

ТЕСТИ

1. Слово «процес» походить від латинського «processus». Що в перекладі на українську мову означає цей термін?

А) просування назад;
Б) просування вперед;
В) діяльність особи;
Г) досягнення завдань.

2.Що з перерахованого можна визначити як характерну рису обвинувального процесу?

А) визнання особливого становища обвинувача, в якості якого виступала особа, що потерпіла від злочину;
Б) визнання особливого становища свідка;
В) позбавлення обвинуваченого права захищатись;
Г) право мати захисника.

3. Завдяки чому змішаний процес дістав свою назву?

А) завдяки тому, що в ньому змішались деякі елементи інквізиційного процесу на досудових стадіях та змагальності в суді;
Б) завдяки тому, що в ньому змішались деякі елементи інквізиційного процесу;
В) завдяки тому, що в ньому змішались елементи змагальності в суді;

Г) жодна з відповідей не є вірною.

4. Що з перерахованого є основним джерелом кримінального процесуального права?

А) звичай;

Б договір;

В) закон;

Г) постанова.

5. Яку назву має перша стадія кримінального процесу?

А) досудове розслідування;

Б) судовий розгляд;

В) попередній розгляд справи суддею;

Г) порушення кримінальної справи.

6. Що було взято за основу при формуванні Кримінального процесуального кодексу України?

А) Кримінальний кодекс України;

Б) Конституція України;

В) закони;

Г) підзаконні акти.

7. Що таке гіпотеза, як структурний елемент кримінальної процесуальної норми?

А) містить саме правило поведінки;

Б) умова, за якої норма кримінального процесуального права повинна діяти;

В) міра впливу;

Г) надання прав учасникам процесу.

8. Що таке диспозиція як структурний елемент кримінальної процесуальної норми?

А) містить саме правило поведінки;

Б) умова, за якої норма кримінального процесуального права повинна діяти;

В) міра впливу;

Г) надання прав учасникам процесу.

9. Що є вихідним елементом системи кримінального процесуального права?

А) кримінальна процесуальна норма;

Б) санкція;

В) гіпотеза;

Г) галузь.

10. З якою із перерахованих галузей науки тісно пов’язаний кримінальний процес?

А) математикою;

Б) експертологією;

В) астрономією;

Г) етикою.

11. Як називаються встановлені процесуальним законом заходи, що створюють умови для виконання завдань кримінального процесу - справедливого правосуддя?

А) методи;

Б) процесуальні гарантії;

В) гіпотеза;

Г) галузь.

12. Що з наведеного належить до основних кримінальних процесуальних функцій?

А) обвинувачення;

Б) гласність;

В) відкритість;

Г) незалежність.

Контрольні питання

1. Що таке кримінальне процесуальне право?
2. Які методи притаманні кримінального процесу і в чому особливість їх реалізації у практичні й діяльності правоохоронних органів?
3. Що є предметом кримінального процесуального права?
4. Які завдання кримінального процесуального права?
5. Які функції кримінального процесуального права передбачені законодавством?
6. Що таке кримінальний процес?
7. З яких стадій складається кримінальний процес?

8. У чому відмінність понять «кримінальне процесуальне право» та «кримінальний процес»?

9. В яких значеннях вживається поняття «кримінальний процес»?

10. Яке співвідношення понять «кримінальний процес», «кримінальне судочинство», «правосуддя?

11. Які відомі історичні форми кримінального процесу?

12. У чому відмінність обвинувального кримінального процесу від інквізиційного?

13. З якими галузями права та науками взаємодіє кримінальний процес?

14. У чому полягає взаємозв'язок кримінального та кримінального процесуального права?

15. Як взаємодіє кримінальний процес з іншими галузями права та суміжними науками?

16. Що таке джерела кримінального процесуального права?

17. Які нормативні акти є джерелами кримінального процесуального права?

18. Чому Конституція України є джерелом кримінального процесуального права?

19. Чому міжнародні правові акти є джерелами національного кримінального процесуального права?

20. Які міжнародно-правові документи є джерелами кримінального процесуального права України?

21. Який порядок застосування норм міжнародно-правових актів в кримінальному процесі України?

22. Що таке кримінальний процесуальний закон?

23. Яка система кримінального процесуального закону?

24. Яка структура кримінальних процесуальних норм та їх види?

25. Які правила дії кримінального процесуального закону в просторі?

26. Як діє кримінального процесуальний закон в часі?

27. Які особливості дії кримінального процесуального закону щодо осіб?

28. Чи можливе застосування кримінального процесуального закону за аналогією?

29. Що таке процесуальні гарантії та їх значення?

30. Які є види процесуальних гарантій та їх зміст?

31. Що таке процесуальна форма?

32. Яке значення має процесуальна форма та наслідки її недотримання?

Додаткова література

1. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монографія. Дніпропетровськ : Згода, 2002. 432 с.

2. Пархоменко Н. М. Джерела права : проблеми теорії та методології. Київ : Юридична думка, 2008. 336 с.

3. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2015. 448 с.

4. Удалова Л.Д. Функція судового контролю у кримінальному процесі : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 176 с.

5. Удовиченко В. А. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела кримінального процесу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2014. Вип. 29(2). С. 204-207.

6. Бугайчук А.А. Проблемні питання вітчизняного кримінального процесуального закону як джерела кримінального процесуального права. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 4. С. 33-41.

7. Циганюк Ю. В. Джерела системи континентального кримінального процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2020. Вип. 60. С. 191-194.

8. Мамка Г. М. Про джерела кримінального процесуального права України у контексті реалізації рівності як принципу юридичного процесу у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2018. № 6. С. 210-215.

9. Максимова Л. О. Функції кримінального процесу як правовий інститут. *Право та державне управління*. 2013. № 2. С. 73-75

10. Касапоглу С. О. Функції норм кримінального процесуального права. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 229-233.

ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА І ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1. Поняття, система і значення принципів кримінального процесу.
2. Система конституційних принципів кримінального процесу та їх загальна характеристика.
3. Характеристика процесуальних принципів кримінального процесу.

 Теоретичні відомості

Принципи кримінального процесу – це панівні в державі політичні і правові ідеї і погляди які закріплені в законі і визначають найбільш загальні керівні положення судочинства у кримінальних провадженнях і реальність та гарантії прав особи у кримінальному процесі.

Ознаки принципів:

- ✓ виражають панівні в даній державі політичні та правові ідеї та погляди щодо регулювання суспільних відносин в процесі кримінального провадження;
- ✓ загальні і важливі вихідні положення, погляди, ідеї, які визначають спрямованість і побудову, форму зміст, стадії і інститути кримінального процесу;
- ✓ мають бути належним чином закріплені в юридичних нормах;
- ✓ мають діяти на всіх стадіях кримінального процесу;
- ✓ рішення прийняте з порушенням принципу означає незаконність рішення і підлягає скасуванню.

Значення принципів кримінального процесу:

✓ визначають основні засади і напрямки правового регулювання суспільних відносин;

✓ впливають на нормотворчу діяльність;

✓ визначають основні форми і методи діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду;

✓ є процесуальними гарантіями забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства;

✓ порушення принципів тягне скасування прийнятого рішення.

Система принципів – це органічна сукупність тісно пов’язаних між собою і закріплених в законі найбільш загальних керівних положень судочинства у кримінальних провадженнях які гарантують реалізацію права особи у кримінальному процесі.

У загальному вигляді конституційні принципи кримінального процесу можна визначити як закріплені у Конституції основоположні правові ідеї, які визначають побудову всього кримінального процесу, його сутність, характер.

Конституційні принципи повинні бути опосередковані у галузевому законодавстві.

Стосовно кримінального процесуального права це означає включення їх до Кримінального процесуального кодексу, в тому числі шляхом розвитку та конкретизації з урахуванням специфіки їх реалізації на окремих стадіях кримінального процесу.

КПК України закріплено такі основні засади кримінального провадження:

1) верховенство права;
2) законність;
3) рівність перед законом і судом;
4) повага до людської гідності;
5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
6) недоторканність житла чи іншого володіння особи;
7) таємниця спілкування;
8) невтручання у приватне життя;
9) недоторканність права власності;
10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;
12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення;
13) забезпечення права на захист;
14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;
15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
16) безпосередність дослідження показань, речей і документів;
17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;
18) публічність;
19) диспозитивність;
20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;
21) розумність строків;
22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження (п. 1 ст.7 КПК України).

Зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом (ч.2 ст. 7 КПК України).

Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ст. 8 КПК України).

Під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. (ст. 9 КПК України).

Не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками. У випадках і порядку, передбачених цим Кодексом, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями (ст. 10 КПК України).

Під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи. Забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність (ст. 11 КПК України).

Під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених законом (ст. 12 КПК України).

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених законом (ст. 13 КПК України).

Під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. Втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення.

Інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження (ст. 14 КПК України).

Позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому законом. На підставах та в порядку, передбачених КПК України, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення (ст. 16 КПК України).

Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому законом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Ніхто не зобов’язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи.

Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поводженню з невинуватою особою (ст. 17 КПК України).

Жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення.

Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права.

Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення (ст. 18 КПК України).

Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника (ст. 20 КПК України).

Кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України.

Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених законом (ст. 22 КПК України).

Суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом (ст. 23 КПК України).

Кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого (ст. 24 КПК України).

Прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для

встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила (ст. 25 КПК України).

Учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом.

Кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у **випадках**:

1) якщо обвинуваченим є неповнолітній;

2) розгляду справи про кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;

3) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи;

4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом;

5) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (ст. 27 КПК України).

Під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень.

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

2) поведінка учасників кримінального провадження;

3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень (ст. 28 КПК України).

Кримінальне провадження здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою. Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують

учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача (ст. 29 КПК України).

Основні поняття та терміни: принципи кримінального процесу, система принципів кримінального процесу, конституційні принципи кримінального процесу, процесуальні принципи кримінального процесу, законність, гуманізм, демократизм, державна мова судочинства, свобода оскарження, недоторканність житла, недоторканність особи, презумпція невинності, принцип рівності громадян перед законом і судом, таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень, мова судочинства, гласність судового розгляду, змагальність процесу.

ЗАДАЧІ

1. Обласний суд переглядаючи справу щодо 16 – річних Прегудова та Угрюмова, засуджених за хуліганство і зґвалтування, дійшов висновку, що розглядаючи справу у першій інстанції суд усебічно, повно та об'єктивно розглянув цю справу в закритому судовому засіданні. Водночас він не виявив у справі постанови судді про необхідність розгляду справи в закритому судовому засіданні.

Яке рішення має винести у зв'язку з цим суд апеляційної інстанції?

2. Маючи інформацію проте, що підозрюваний у вбивстві який ухиляється від слідства, переховується в квартирі свого знайомого Сидоренка слідчий прибув за місцем проживання останнього і повідомив йому що він має право та зобов'язаний провести в його помешканні обшук, зайшов до квартири і оглянув всі приміщення та майно. Не знайшовши обвинувачуваного слідчий вибачився і покинув помешкання.

Оцініть дії слідчого.

3. Під час проведення обшуку в квартирі підозрюваного у вчиненні крадіжки Пилипенка, слідчий, який проводив обшук не допустив у квартиру трьох сусідок останнього, які хотіли бути присутніми. Вони звернулися зі скаргою до прокурора, посилаючись на порушення слідчим принципу гласності.

Які принципи було порушено за умовами задачі?

4. Слідчий викликав Федорову для допиту як свідка у кримінальному провадженні за підозрою Демченка у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 186 КК (грабіж). Перед допитом слідчий попередив Федорову про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за дачу завідомо неправдивих показань.

Федорова почала давати показання, але згодом відмовилася відповідати на запитання слідчого і давати будь-які показання, мотивуючи своє рішення тим, що її показання можуть стати підставою для підозри у вчиненні її чоловіком кримінального правопорушення. Слідчий наполягав на дачі свідком Федоровою показань, наголосивши на кримінальній відповідальності свідка за відмову від дачі показань.

Оцініть ситуацію.

5. Назарук і Попеску (угорець за національністю, тимчасово перебував на території України, українською мовою не володіє) за попередньою змовою вчинили грабіж і були затримані. При роз'ясненні їм права мати захисника обидва від його послуг відмовилися. Надалі Назарук, дізнавшись, що при повідомленні Попеску про підозру у вчиненні кримінального правопорушення був присутній захисник, оскаржив дії слідчого прокуророві, зазначивши, що слідчий порушив засаду рівності громадян перед законом і судом, оскільки повідомлення йому підозри відбувалося без участі захисника.

Наскільки обґрунтована скарга Назарука?

6. Свідок Манукян, який був викликаний на допит у кримінальному провадженні, заявив слідчому, що він не знає української мови і може вільно говорити лише вірменською мовою. Слідчий, котрий володів вірменською мовою, запропонував свідкові дати показання вірменською мовою. Зміст протоколу допиту, що був складений українською мовою, слідчий переклав свідкові і той засвідчив його правильність своїм підписом.

Оцініть дії слідчого.

7. До слідчого звернулася дружина потерпілого у кримінальному провадженні про нанесення середньої тяжкості тілесних ушкоджень з клопотанням про її присутність під час проведення одночасного допиту її чоловіка та підозрюваного. Своє клопотання вона мотивувала бажанням підтримати чоловіка при проведенні одночасного допиту й обґрунтувала дією засади гласності в кримінальному процесі. Слідчий у задоволенні клопотання відмовив, зазначивши, що засада гласності діє виключно в стадії судового розгляду.

Оцініть правильність рішення слідчого.

8. 8 жовтня у районному суді м. Львова розглядалася справа по обвинуваченню учня 9-го класу Семенова Петра П. у вчиненні крадіжки з кіоску. В судове засідання прибули класний керівник Петра П. і п'ять учнів його класу, щоб бути присутніми на засіданні, а пізніше обговорити дане провадження з усіма учнями класу. Головуючий в справі суддя Заніздра З. запропонував учням залишити зал судового засідання, вказавши, що закон не дозволяє неповнолітнім бути присутніми на судовому засіданні. Класний керівник заперечила головуючому, заявивши, що згідно із законом будь-який судовий процес є відкритим і кожний громадянин незалежно від віку може бути присутнім при розгляді кримінальної справи.

Який принцип кримінального процесу був в основі дискусії класного керівника і судді?

9. Розглядаючи кримінальну справу Буряка Б. за ч. 1 ст. 296 КК України, суд встановив, що обвинувачений вчинив злочин у день свого 18-річчя. Оскільки справа слухалася з участю прокурора, а обвинувачений захисника не мав, то суд викликав адвоката юридичної консультації і запропонував йому взяти захист підсудного. Однак Буряк Б. категорично, спочатку усно, а потім і в письмовій заяві, відмовився від захисника. Він заявив, що здійснювати захист буде сам і сторонньої допомоги не потребує. Суд задовольнив клопотання обвинуваченого.

У чому полягає суть принципу забезпечення обвинуваченому права на захист?

Чи правильно вчинив суд, задовольнивши клопотання обвинуваченого?

Чи змінилася б ситуація, коли б обвинувачений мав 25 років?

10. З'ясувавши думку учасників процесу, суд виніс ухвалу такого змісту: «Беручи до уваги, що всі свідки, які не з'явилися до суду, допитані під час досудового розслідування, показання є в справі і їх можна зачитати в судовому засіданні, а також те, причина неявки свідків є поважною, суд вважає можливим подовжувати розгляд справи». Суд розглянув справу і постановив обвинувальний вирок.

Чи допустив суд порушення норм кримінального процесуального законодавства?

11. Під час розгляду справи про обвинуваченню Мацюка М. у вчиненні злочину, передбаченому ст. 115 КК України, свідки в судовому засіданні дали

такі показання. Свідок Гец Г. показав, що після того, як Мацюк М. схопив потерпілого Пилипчука П. за горло і почав його душити, останній вирвався і, пробігши 25-30 метрів, упав. Такі ж показання дав свідок Крутяков К.. Свідок Харченко Х. показав, що в той момент, коли Пилипчук П. вирвався від Мацюка М. і побіг, його наздогнав Веремчук В. і завдав кількох ударів палицею. Після цього Пилипчук П. впав і більше не підводився. Два інші свідки пояснили, що вони на місці бійки не були, але, йдучи вулицею, побачили людину, яка лежала на тротуарі, підняли її і повезли до лікарні.

Як пізніше з'ясувалося, це був Пилипчук П. Вони були при огляді потерпілого лікарем і чули, як останній, обстежуючи хворого, сказав: «Ще одна жертва інфаркту». Свідок Власов В., який був очевидцем події, виїхав невідомо куди і своїх показань не давав. З висновку судово-медичної експертизи, який є у справі, вбачається, що смерть Пилипчука настала від асфіксії.

Суд визнав Мацюка М. винним у тому, що він схопив Пилипчука П. за горло і задушив його.

Порушення яких принципів кримінального процесу припустився суд?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Ситуація: Слідчий суддя розглядає клопотання слідчого затвердженого прокурором про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до підозрюваного, який є іноземним громадянином. Адвокат підозрюваного просить суд не застосовувати цей захід, аргументуючи тим, що підозрюваний готовий співпрацювати зі слідством, а тримання під вартою порушить принцип презумпції невинуватості.

Оцініть ситуацію та запропонуйте варіант рішення слідчого судді із обов'язковим посиланням на Конституцію України, КПК України, рішення ВСУ та ЄСПЛ.

Завдання 2.

Ситуація: Суддя Марченко у судовому засіданні до завершення судового слідства і дослідження всіх доказів заявив, що обвинувачений Клопов має відповідати за свої.

Оцініть ситуацію, визначте який принцип кримінального процесу порушено в даній ситуації та дайте відповідь на питання як це може загрожувати реалізації потерпілим його прав?

Додаткове завдання:

1. Визначте дії, які в даній ситуації має вчинити адвокат обвинуваченого Клопова. Оберіть подальшу тактику захисту обвинуваченого із

обов'язковим посиланням на Конституцію України, КПК України, рішення КСУ та ЄСПЛ.

Завдання 3.

Ситуація: Слідчий затримав Панкратова за підозрою у вчиненні тяжкого злочину без ухвали слідчого судді, мотивуючи це «очевидністю злочину». Панкратова тримали в слідчому ізоляторі понад 82 години, не повідомивши родичів та без допуску адвоката. Лише на п'ятий день йому повідомили про підозру і доставили до суду для обрання запобіжного заходу.

Оцініть ситуацію, визначте який принцип кримінального процесу порушено в даній ситуації.

Додаткове завдання:

1. Складіть план дій, які має вчинити адвокат Панкратова для негайного захисту його прав (включно з можливістю подання скарг до суду та інстанцій).
2. Від імені адвоката складіть та оформіть скаргу у справі Панкратова із обов'язковим посиланням на Конституцію України, КПК України, рішення КСУ та ЄСПЛ.

Завдання 4.

Ситуація:

Головешко був затриманий за підозрою у вчиненні крадіжки з квартири Коваля та доставили його до відділку поліції. На прохання Головешко повідомити родичів про місцезнаходження, а також відмовили в доступі до адвоката працівники поліції відповіли відмовою, зазначивши, що його становище не дає такого права.

Протягом доби з моменту затримання Головешко перебував без правової допомоги, його допитували як свідка, отримавши самовикривальні свідчення. Ці свідчення стали підставою для повідомлення Головешку про підозру.

Оцініть ситуацію, визначте який принцип кримінального процесу порушено в даній ситуації.

Додаткове завдання:

1. Визначте юридичну стратегію захисту для оскарження неправомірних дій працівників поліції.
2. Від імені адвоката складіть та оформіть скаргу у справі Головешко із **обов'язковим** посиланням на Конституцію України, КПК України, рішення КСУ та ЄСПЛ.

Завдання 4.

Ситуація:

На прес-конференції щодо резонансного злочину вчиненого в м. Сонячне слідчий оголосив, що підозрюваний Миколенко вже визнав свою провину, та назвав його «вбивцею». Заява була зроблена до ухвалення судом рішення по справі за обвинуваченням Миколенка у вчиненні умисного вбивства. У судовому процесі адвокат не звернув увагу на порушення права підзахисного.

Оцініть ситуацію, визначте який принцип кримінального процесу порушено в даній ситуації.

Додаткове завдання:

1. Проаналізуйте, які міжнародні стандарти та норми КПК України можна застосувати в цій ситуації для захисту прав та репутації Миколенка.
2. Складіть план дій Миколенка та його захисника.

Групове завдання:

Завдання виконується здобувачами на практичному занятті тривалістю 80 хвилин. Для цього, здобувачі розподіляються на чотири групи (може бути інша кількість груп. В залежності від наповненості академічної групи, але не менше двох).

Виконання завдання складається з наступних етапів:

Перший етап.

Кожна група аналізує один із принципів кримінального процесу, який обирає самостійно за бажанням. *Тривалість – 20 хвилин.*

Другий етап.

Завдання для кожної групи : підготувати дискусію, де кожна група має:

- пояснити, як цей принцип реалізується на практиці,
- обговорити реальні кейси, де принцип було порушено, та наслідки цих порушень,
- висловити пропозиції щодо вдосконалення механізмів захисту цього принципу у кримінальному процесі України. *Тривалість – 30 хвилин.*

Третій етап.

Провести дискусію, висловивши та обґрунтувавши сформовані позиції. *Тривалість – 20 хвилин (по10 хвилин для кожної групи).*

Четвертий етап.

Позиції груп, їх обґрунтованість, переконливість та презентація оцінюється викладачем. Також викладач надає рецензій та рекомендації для подальшого вивчення теми. *Тривалість – 10 хвилин.*

ТЕМИ ЕСЕ-РОЗДУМІВ

1. Принципи кримінального процесу України і проблеми реалізації міжнародних стандартів основних прав і свобод людини.
2. Державна мова судочинства – проблемні питання реалізації.
3. Змагальність судового розгляду – основні засади.
4. Незалежність і недоторканність суддів та підкорення їх тільки закону.

ТЕСТИ

1. Який із перерахованих принципів кримінального процесу є найбільш важливим та універсальним, за своїм характером?

А) публічності;

Б) законності;

В) принцип рівності всіх учасників судового процесу;

Г) презумпція невинуватості.

2. У чому полягає значення принципів кримінального процесу?

А) відображають суть процесу, його характерні риси;

Б) створюють основу деяких інститутів кримінального права;

В) порушення норм-принципів може бути підставою для скасування прийнятих рішень;

Г) правильним є все наведене.

3. Що з перерахованого належить до конституційних принципів кримінального процесу?

А) презумпція невинуватості;

Б) змагальність судового розгляду;

В) недоторканість житла;

Г) правильним є все наведене.

4. Визначте, суть якого принципу мститься в наведеній цитаті: «…це вимога нормативного характеру, яка зобов’язує суд, суддю, прокурора, слідчого неухильно додержуватись вимог Конституції України».

А) принцип публічності;

Б) принцип законності;

В) принцип державної мови судочинства;

Г) правильної відповіді немає.

5. Чим забезпечується реальне здійснення законності?

А) системою методів;

Б) системою встановлених гарантій;

В) системою примусів;

Г) системою покарань.

6. Кому з перерахованих осіб можуть надаватись послуги перекладача під час кримінального провадження?

А) підозрюваному;

Б) потерпілому;

В) цивільному позивачу;

Г) всім наведеним, у випадку прохання.

7. В перекладі на яку мову підозрюваному (обвинуваченому), який не володіє мовою судочинства вручаються слідчі та судові документи?

А) перекладені на його рідну мову;

Б) перекладені на мову якою володіє підозрюваний, обвинувачений;

В) перекладені українською мовою;

Г) перекладені на його рідну мову або іншу мову, якою він володіє.

8. До яких наслідків призводить недотримання принципу державної мови судочинства у кримінальному провадженні?

А) скасування прийнятих рішення;

Б) розгляд справи з початку;

В) до несприятливих наслідків;

Г) наслідки відсутні.

9. Визначте, суть якого принципу мститься в наведеній цитаті: «… цей принцип полягає в тому, що ніхто не має права без законної підстави увійти до житла проти волі осіб, які мешкають у ньому».

А) законності;

Б) рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом;

В) принцип встановлення об’єктивної істини;

Г) недоторканності житла.

10. Як здійснюється зняття інформації з каналів зв’язку, застосування інших технічних засобів отримання інформації?

А) без обмежень;

Б) за рішенням слідчого судді;

В) за рішенням органу виконавчої влади;

Г) правильної відповіді немає.

11. Визначте, суть якого принципу мститься в наведеній цитаті: «…відповідність висновків слідства і суду об’єктивній дійсності, фактичним обставинам розслідуваної події».

А) всебічність;

Б) повнота;

В) об’єктивність;

Г) правильної відповіді немає.

12. На кого поширюється вимога всебічного, повного та об’єктивного дослідження обставин справи?

А) на всіх учасників процесу;

Б) вузьке коло учасників процесу;

В) лише до посадових осіб та органів, зусиллями яких здійснюється кримінальний процес;

Г) правильної відповіді немає.

13. Чи має право суд, прокурор, слідчий, перекладати обов’язок доказування на підозрюваного, обвинуваченого?

А) мають право;

Б) не мають права;

В) зобов’язані;

Г) мають право в окремих випадках.

14. Чим є забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист?

А) обов’язком судових органів;

Б) обов’язком прокурора;

В) необхідною умовою виконання завдань кримінального процесу;

Г) правом обвинуваченого.

15. Що є ґрунтовною гарантією забезпечення обвинуваченому права на захист?

А) можливість скористатись допомогою захисника;

Б) знати, в чому його підозрюють;

В) знати, в чому його обвинувачують;

Г) правильної відповіді немає.

Контрольні питання

1. Що таке принципи кримінального процесу?
2. Яка система принципів кримінального процесу?
3. Які основні принципи кримінального процесу існують в Україні?
4. Як принципи кримінального процесу взаємодіють між собою?
5. Які принципи кримінального процесу закріплені в Конституції України?
6. Що таке принцип законності, який його зміст і значення для здійснення судочинства?
7. Поняття та зміст принципу гуманізму?
8. Яким чином принцип гуманізму реалізується в кримінальному процесі?
9. Які принципи закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України?
10. У чому полягає зміст принципу публічності?
11. Який зміст принципу установлення об'єктивної істини та його значення?
12. У чому полягає принцип вільної оцінки доказів?
13. Яким чином реалізується в кримінальному процесі принцип забезпечення всім особам, які беруть участь у справі, права на захист їх законних інтересів?
14. Які принципи кримінального процесу проголошені в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права і як вони реалізовані в Кримінальному процесуальному законі України?
15. Яке значення мають принципи кримінального процес?
16. Що означає принцип недоторканості особи в кримінальному процесі?
17. Який зміст принципу недоторканості житла?
18. У чому полягає принцип кримінального процесу охорони особистого життя, таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень?
19. Що означає принцип здійснення правосуддя тільки судом?
20. У чому полягає зміст принципу колегіальності розгляду справи ?
21. Чи відповідає одноособовий розгляд справ принципу колегіальності?
22. У чому полягає незалежність суддів і підкорення їх тільки законові?
23. Що таке конституційна, правова та матеріальна незалежність суддів?
24. Який зміст принципу гласності кримінального процесу і які є винятки з цього принципу?
25. Що означає рівність громадян перед законом і судом?
26. У чому полягає зміст і яке значення принципу забезпечення підозрюваному, обвинувачуваному права на захист?

27. Якою мовою здійснюється судочинство в кримінальних справах в Україні?

28. Що означає безпосередність і усність в кримінальному процесі?

29. Які юридичні передумови існування в кримінальному процесі принципу змагальності та яке його значення?

30. Що означає принцип презумпції невинуватості, який її юридичний зміст і значення?

31. Чому важливий принцип об'єктивності та незалежності в кримінальному процесі?

32. Які гарантії надає принцип добровільності участі у кримінальному процесі?

33. Чому важливий принцип визнання і забезпечення прав та свобод людини в кримінальному процесі?

Додаткова література

1. Торбас О.О., Чебанов А.В. Співвідношення свободи від самовикриття та зобов'язання викрити співучасників при укладенні угоди про визнання винуватості. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 512-519.

2. Антонюк А. Б. Реалізація засад права на захист та презумпції невинуватості у кримінальному провадженні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2021. № 16. С. 142-148.

3. Журавльов О.Г. Співвідношення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. *Юридичний електронний журнал*. 2024. №6. С. 477- 480.

4. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

5. Любавіна В. П. Порівняльно-правова характеристика презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у законодавстві сучасних зарубіжних країн. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4(81). С. 103–107.

6. Шендрик Ю.В. Дотримання прав людини у кримінальному провадженні під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 655-658.

7. The history of the presumption of the innocence. Publisher.agency: Proceedings of the 6th International Scientific Conference «Progress in Science». June 6-7, 2024. P. 155–159.

8. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 228 с.

9. Навроцька В.В. Засади диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України : монографія. Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2010. 440 с.

10. Дидич О.Ю. Система принципів кримінального процесу України: еволюція поглядів. URL: http://www.apdp.in.ua/v69/55.pdf

11. Столітній А.В. Формування та розвиток засад кримінального процесу в Україні в умовах електронного кримінального провадження. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3(45). С.950-101.

12. Марущак Н.В. Про моральність принципів кримінального процесу. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2017. № 1(3). С.84–88.

13. Назаров В.В. Засади кримінального провадження та проблеми їх реалізації під час досудового розслідування. *Правова держава*. 2019. № 34. С.76–82.

14. Маркуш М. А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Бібліотека юриста, 2007. 208 с.

15. Коровайко О. І. Міжнародні стандарти кримінального судочинства в судовому провадженні України : монографія. Харків : Панов, 2016. 492 с.

16. Зеленський С. М. Презумпція невинуватості як гарантія справедливості кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 244-249.

ТЕМА 3. СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Поняття та класифікація суб'єктів кримінального процесу.
2. Суб'єкти, які ведуть кримінальний процес та відповідають за його правильність.
3. Суб'єкти, які мають та відстоюють свої інтереси у кримінальному провадженні, або представляють інтереси інших осіб.

Суб'єкти, які сприяють здійсненню судочинства.

4. Підстави та порядок відводу та самовідводу осіб, які ведуть кримінальний процес.

Теоретичні відомості

КПК України чітко не визначає поняття і не подає класифікацію суб'єктів кримінального провадження, тому їх називають по-різному:

1) особи, які беруть участь у процесуальній дії;
2) учасники кримінального провадження;
3) учасники судового провадження;
4) сторони кримінального провадження;
5) фізичні особи.

Суб'єкти кримінального процесу – це державні органи їх посадові особи, фізичні і юридичні особи, які ведуть кримінальний процес, або залучаються до нього, вступають між собою у процесуальні правовідносини, набуваючи процесуальних прав і виконуючи процесуальні обов'язки.

Ознаки суб'єктів:

✓ у проваджені на підставах і у порядку, передбачених кримінально-процесуальним законом, за умови, що відсутні обставини, за яких закон виключає можливість їх участі у проваджені;

✓ мають визначені права та обов'язки (закон визначає порядок їх реалізації);

✓ діють у кримінальному судочинстві відповідно до своїх прав та обов'язків у встановленому порядку;

✓ вступають у процесуальні правовідносини;

✓ несуть відповідальність за невиконання своїх обов'язків або порушення прав інших учасників.

Статтею 3 КПК України до **учасників кримінального провадження** віднесено – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо

майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

Учасниками судового провадження є сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених КПК України, здійснюється судове провадження (п. 26. ст. 3 КПК України).

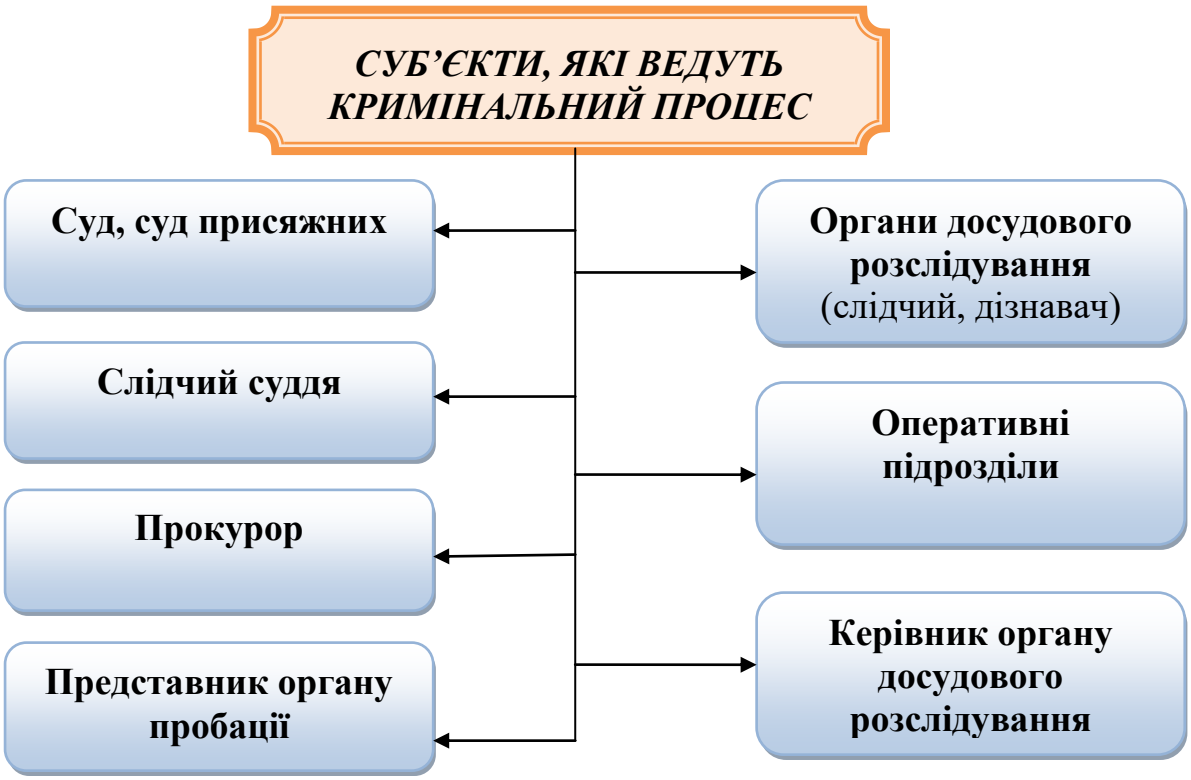
Класифікація суб'єктів кримінального процесу:

– суб'єкти, які ведуть кримінальний процес та відповідають за його правильність;

– суб'єкти, які мають і відстоюють свої інтереси, або представляють інтереси інших осіб;

– суб'єкти, які сприяють здійсненню судочинства.

До першої групи відносяться такі суб'єкти:

Суд - це єдиний державний орган, на який покладена функція правосуддя. Відповідно до ч. 1 ст. 127 Конституції України, правосуддя здійснюють професійні судді й, у визначених законом випадках, присяжні. Відмова у здійсненні правосуддя не допускається (ст. 30 КПК України).

Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі (ст. 52 «Про судоустрій і статус суддів»).

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п’яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п’ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється суддею одноособово за виключенням наступних випадків.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється ***колегіально судом у складі трьох суддів*** лише за клопотанням обвинуваченого щодо:

1) злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років;

2) злочинів, у вчиненні яких обвинувачується Президент України, повноваження якого припинено, народний депутат України, Прем’єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, Генеральний прокурор, заступник Генерального прокурора - керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Голова Служби безпеки України, Директор Державного бюро розслідувань, Директор Національного антикорупційного бюро України, Голова Національного агентства з питань запобігання корупції, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Голова Фонду державного майна України, Голова Центральної виборчої комісії, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, Голова Вищої ради правосуддя.

Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених здійснюється ***колегіально судом у складі трьох суддів*** стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один із них заявив клопотання про такий розгляд.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється ***колегіально судом у складі трьох суддів***, а за клопотанням обвинуваченого – ***судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних***. Кримінальне

провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд.

Кримінальне провадження в ***апеляційному*** порядку здійснюється колегіально судом у складі не менше трьох суддів, при цьому кількість суддів має бути непарною.

Кримінальне провадження в ***касаційному*** порядку здійснюється колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду у складі трьох або більшої непарної кількості суддів (ст. 31 КПК України).

Кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення. У разі якщо було вчинено кілька кримінальних правопорушень, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке правопорушення, а якщо вони були однаковими за тяжкістю, - суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено останнє за часом кримінальне правопорушення.

Якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування (ст. 32 КПК України).

Кримінальне провадження судом присяжних здійснюється відповідно до загальних правил Суд присяжних утворюється при місцевому загальному **суді першої інстанції**. (ст. 383 КПК України).

Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя (ст.63 «Про судоустрій і статус суддів»).

Кримінальне провадження судом присяжних здійснюється відповідно до загальних правил Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції (ст. 383 КПК України).

Для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного суду, відповідають вимогам:

- є громадянином України,
- досяг тридцятирічного віку,
- постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.

Не включаються до списків присяжних громадяни:

- визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
- які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного;
- які мають не зняту чи непогашену судимість;
- народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя;
- особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення;
- громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років;
- особи, які не володіють державною мовою.

Суд залучає присяжних до здійснення правосуддя у порядку черговості на строк не більше одного місяця на рік, крім випадків, коли продовження цього строку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатий за їхньою участю.

Добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних здійснюється за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Письмове запрошення для участі у здійсненні правосуддя суд надсилає присяжному не пізніше ніж за сім днів до початку судового засідання (ст. 67 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів»).

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Правова природа діяльності слідчого судді полягає у виконанні функції судового контролю за дотриманням прав і свобод людини під час досудового розслідування. Мета судового контролю полягає в тому, щоб досудове розслідування в кримінальних провадженнях проводилось із дотриманням принципу верховенства права

Превентивний судовий контроль за процесуальними рішеннями та діями органів досудового розслідування здійснюється у тих випадках, коли наявна необхідність обмеження основних конституцій - них прав особи. Таким є контроль під час ухвалення рішення слідчим суддею про проведення певної слідчої (розшукової) дії, обрання запобіжного заходу або застосування іншого заходу забезпечення кримінального провадження, що передбачає процедуру

судового контролю. Відповідно, предметом судового контролю в таких випадках не можуть виступати вже вчинені дії та прийняті рішення відповідних органів чи посадових осіб. Подальший контроль здійснюється у тому випадку, коли рішення органів досудового розслідування вже прийняті, а процесуальні дії вчинені. У такому разі слідчий суддя має справу з діями та рішеннями, що вже відбулись та призвели до обмеження прав і свобод людини. При подальшому контролі діяльність слідчого судді полягає у перевірці правомірності обмеження прав і свобод людини та їх відновленні у разі незаконного порушення. Він полягає в реалізації процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності учасників кримінального провадження.

Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду.

Кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду. При цьому мінімальна чи максимальна межа законодавством не встановлена . На практиці це залежить від загальної кількості суддів, а також навантаження у зв’язку з територіальною юрисдикцією суду.

Законом не визначені спеціальні вимоги до слідчих суддів чи спеціальні знання та навички, якими вони мають володіти. Також не передбачені будь-які додаткові навички чи характеристики, якими повинен володіти кандидат на виконання функцій слідчого судді.

згідно зі ч. 3 ст. 35 КПК України визначення слідчого судді для конкретного кримінального провадження здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час реєстрації відповідних матеріалів, скарги, клопотання, заяви чи іншого процесуального документа за принципом вірогідності, який враховує кількість проваджень, що перебувають на розгляді у суддів, заборону брати участь у перевірці вироків та ухвал для судді, який брав участь в ухваленні вироку або ухвали, про перевірку яких порушується питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні та закінчення терміну їх повноважень (Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затв. Рішенням Ради суддів України від 2 квітня 2015 р. № 25).

Прокурор – це суб’єкт кримінального процесу, що бере участь у всіх його стадіях, здійснюючи при цьому нагляд за дотриманням законів, процесуальне керівництво і підтримуючи державне обвинувачення у суді.

Відповідно ст. 38 КПК України органами досудового розслідування слідчі підрозділи спеціальних органів.

Функції прокурора:

1) підтримання публічного обвинувачення в суді;

2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом (ст. 131-1 Конституції України).

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав;

2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

3) доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;

4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії;

5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

7) скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;

8) ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування;

9) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав;

10) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

11) повідомляти особі про підозру;

12) пред’являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права;

13) затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання;

14) звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

15) підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом;

16) погоджувати запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження або самостійно звертатися з таким клопотанням в порядку, встановленому КПК України;

17) доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об’єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні;

18) перевіряти перед направленням прокуророві вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи необґрунтовані або не відповідають вимогам міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, чи законам України;

19) доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави;

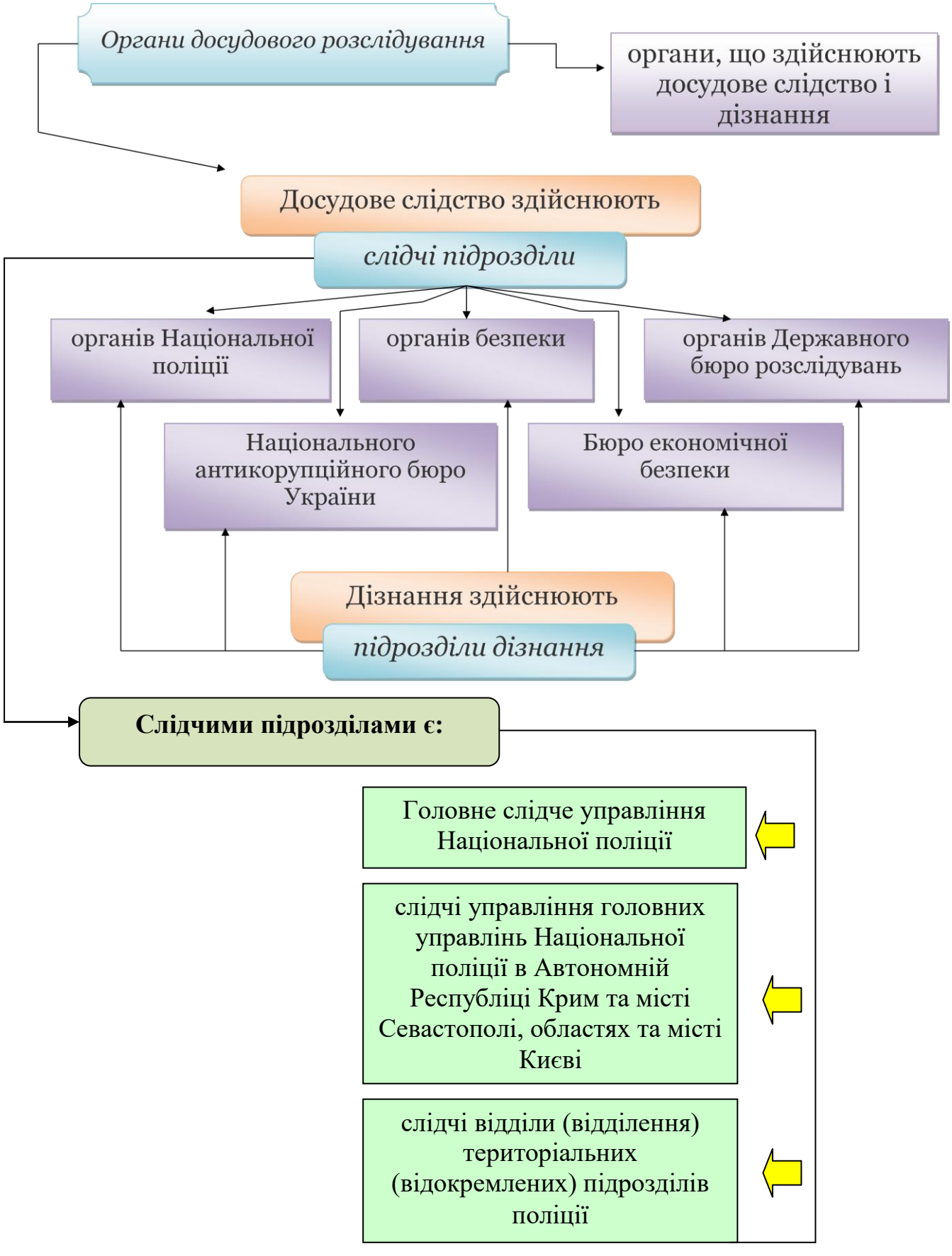
20) оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому КПК України;

21) здійснювати інші повноваження.

Прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. У разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів.

Прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні з його початку до завершення (ст. 36).

Органи досудового розслідування – органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання.

Завдання органів досудового розслідування:

1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції;

4) забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями;

5) виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення (Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 р.).

Слідчий – службова особа органу Національної поліції України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Під час досудового розслідування слідчий самостійно приймає процесуальні рішення, крім випадків, коли законом передбачено винесення рішення слідчого судді, суду або згода прокурора чи погодження керівника слідчого підрозділу або якщо рішення про його проведення приймає виключно прокурор, і є відповідальним за законне та своєчасне виконання цих рішень.

Помічник слідчого – працівник слідчого підрозділу, завданням якого є надання допомоги слідчому і виконання його доручень, пов’язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень.

Працівники поліції у межах компетенції зобов’язані надавати помічнику слідчого всебічну допомогу у виконанні його обов’язків.

Помічник слідчого зобов’язаний виконувати усні та письмові доручення начальника відповідного слідчого підрозділу, його заступників, слідчих у встановлені строки та у визначеному законодавством порядку.

Підстави для відводу особи, яка веде кримінальне провадження:

- якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім’ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;
- якщо він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;

– якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;
– наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості.

Досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою. Орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування (ст. 38 КПК України).

Керівник органу досудового розслідування організовує досудове розслідування та уповноважений:

1) визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою - визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих;

2) відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування;

3) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;

4) вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим;

5) погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення;

6) здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого (ст. 39 КПК України).

Керівник органу досудового розслідування під час дії воєнного стану має право своєю вмотивованою постановою, погодженою з керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих.

Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого та несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

Дізнавач уповноважений:

1) починати дізнання;

2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є

безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав;

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі.

При цьому, дізнавач, здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, ***забороняється***. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача.

Керівник органу дізнання організовує дізнання та уповноважений:

1) визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання;

2) відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання;

3) ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора;

4) вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем;

5) здійснювати інші повноваження (ст. 40^1 КПК України).

Оперативні підрозділи. Термін «оперативні підрозділи» законодавець широко вживає у КПК України. Їх повноваження у кримінальному провадженні урегульовано ст. 41; п. 5 ч. 2 ст. 36; п. 3 ч. 1 ст. 40; ч. 6 ст. 246; ч. 3 ст. 281 та іншими нормами КПК України. При цьому законодавець не визначає у КПК України поняття оперативних підрозділів (у ст. 41 подано лише їх перелік).

Немає такого визначення й у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Оперативні підрозділи створюються та функціонують в системі таких органів:

- Національної поліції,
- органів безпеки,
- Національного антикорупційного бюро України,
- Державного бюро розслідувань,
- Бюро економічної безпеки України,
- Державної прикордонної служби України,
- установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України.

Співробітники оперативних підрозділів здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за ***письмовим дорученням*** слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Ці доручення як правило, надсилаються начальнику оперативного підрозділу у письмовій формі та є обов’язковими для виконання оперативним підрозділом.

У дорученні повинно бути чітко сформульовано питання, що належить з’ясувати, і викладена інформація, необхідна для його виконання. Керівник оперативного підрозділу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, який надав доручення, зобов’язаний у найкоротший строк організувати його виконання

Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

У складі слідчо-оперативної групи працівники оперативних підрозділів проводять опитування громадян, які проживають неподалік від місця події, здійснюють обстеження прилеглої території, встановлюють осіб, причетних до вчинення злочинів, а також очевидців події, потерпілих тощо.

Оперативні підрозділи уповноважені:

– здійснювати слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, та приймати участь у тих слідчих (розшукових) діях, що проводяться слідчим, прокурором;

– проводити негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, прокурора;

– здійснювати розшук підозрюваного за постановою слідчого, прокурора та обвинуваченого за ухвалою суду;

– затримувати осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення;

– формувати матеріали оперативно-розшукової діяльності, що можуть бути підставою для початку досудового розслідування та використовуватися як докази у кримінальному провадженні;

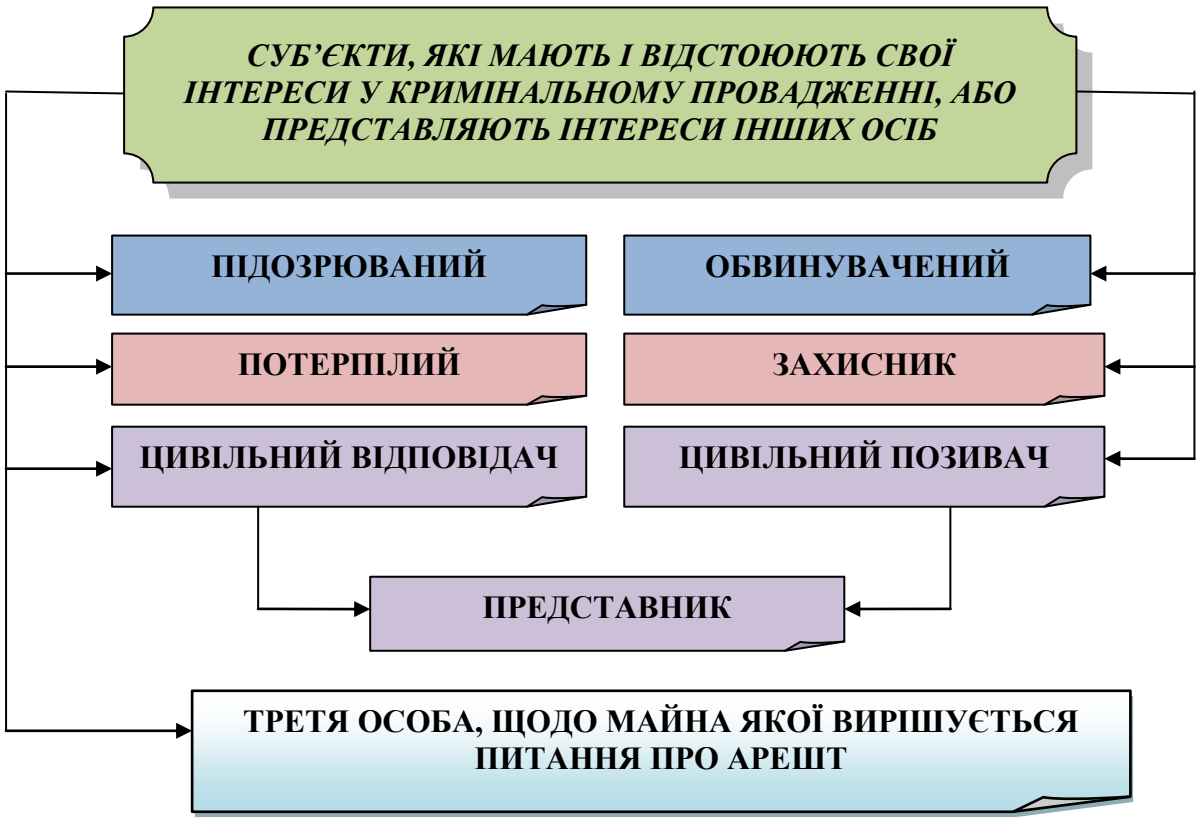
– проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії під час судового провадження за дорученням суду;

– здійснювати оперативне супроводження кримінальних проваджень та встановлювати осіб, які причетні до вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів;

– вирішувати завдання з подолання протидії розслідуванню та забезпечення безпеки учасників кримінального провадження;

– установлювати причини та умови вчинення злочинів та здійснювати інші повноваження.

Суб’єкти, які мають і відстоюють свої інтереси у кримінальному провадженні, або представляють інтереси інших осіб

Підозрюваний – це особа, якій повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення.

Обвинувачений – особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду.

Права підозрюваного, обвинуваченого:

- знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;
- бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, а також отримати їх роз'яснення;
- не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;
- на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням;
- давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати;
- вимагати перевірки обґрунтованості затримання;
- у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою - на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування;
- збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;
- брати участь у проведенні процесуальних дій;
- під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу;
- застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь;
- заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;
- заявляти відводи;
- ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування та вимагати відкриття матеріалів;
- одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

- оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді;
- вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися;
- користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави(ст. 42 КПК України).

Обвинувачений також *має право* здійснювати наступні права на стадіях підготовчого провадження та судового розгляду:

- брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;
- збирати і подавати суду докази;
- висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження;
- виступати в судових дебатах;
- ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;
- оскаржувати в установленому цим Кодексом порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення;
- отримувати роз'яснення щодо порядку підготовки та використання досудової доповіді, відмовлятися від участі у підготовці досудової доповіді;
- брати участь у підготовці досудової доповіді, надавати представнику персоналу органу пробації інформацію, необхідну для підготовки такої доповіді, ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, подавати свої зауваження та уточнення.

Підозрюваний, обвинувачений *зобов'язаний*:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб;

- виконувати обов’язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;
- надавати достовірну інформацію представнику персоналу органу пробації, необхідну для підготовки досудової доповіді (ст. 42 КПК України).

Якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його законний представник.

Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім’ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Про залучення законного представника слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд – постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику.

Виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили (ст. 43 КПК України).

Захисником у кримінальному провадженні є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України.

Одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п’яти захисників одного обвинуваченого.

Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні.

Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ст. 50 КПК України).

Встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається.

Підозрюваний, обвинувачений має право в будь який момент відмовитися від захисника або замінити його.

Захисник після його залучення також має право відмовитися від виконання своїх обов'язків, але тільки у таких випадках:

1) якщо є обставини, які згідно із кримінальним процесуальним законодавством виключають його участь у кримінальному провадженні;

2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника;

3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного з захисником договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог законодавства, тощо;

4) якщо він свою відмову мотивує відсутністю належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному провадженні, що є особливо складним (ст. 47 КПК України).

Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – ыз моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;

4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;

5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи;

7) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення;

8) у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди (ст. 52 КПК України).

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ст. 55 КПК України).

Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв’язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

Потерпілим ***не може бути*** особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства (ст. 55 КПК України).

Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливлює подання нею відповідної заяви, потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім’ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням - потерпілими може бути визнано кілька осіб.

Після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможливлював подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися

процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

Протягом кримінального провадження потерпілий ***має право***:

- бути повідомленим про свої права та обов'язки;
- знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;
- подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;
- заявляти відводи та клопотання;
- за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;
- давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;
- оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;
- мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;
- давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;
- на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди;
- знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у тому числі після відкриття матеріалів, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;
- застосовувати з додержанням вимог кримінального процесуального законодавства технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь;
- одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення, тощо.

Потерпілий ***зобов'язаний***:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

- не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;
- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Потерпілого у кримінальному провадженні може представляти **представник** – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.

Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні.

Повноваження представника потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

3) копією установчих документів юридичної особи – якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;

4) довіреністю – якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, яка є потерпілою.

Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Цивільним позивачем у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка (який) пред'явила (пред'явив) цивільний позов (ст. 61 КПК України).

Права та обов'язки цивільного позивача виникають ***з моменту*** подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний позивач має права та обов'язки передбачені кримінальним процесуальним законодавством для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення. Цивільний позивач повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених цим Кодексом для інформування та надіслання копій процесуальних рішень потерпілому.

У разі якщо цивільним позивачем є адміністратор за випуском облігацій, здійснення ним відмови від цивільного позову можливе за згодою зборів власників облігацій, отриманою відповідно до положень ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (ст. 61 КПК України).

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану кримінально протиправними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов (ст. 62 КПК України).

Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач має права та обов'язки, передбачені кримінальним процесуальним законодавством для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього. Цивільний відповідач повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримує їх копії для інформування та надіслання копій процесуальних рішень підозрюваному, обвинуваченому (ст. 62 КПК України).

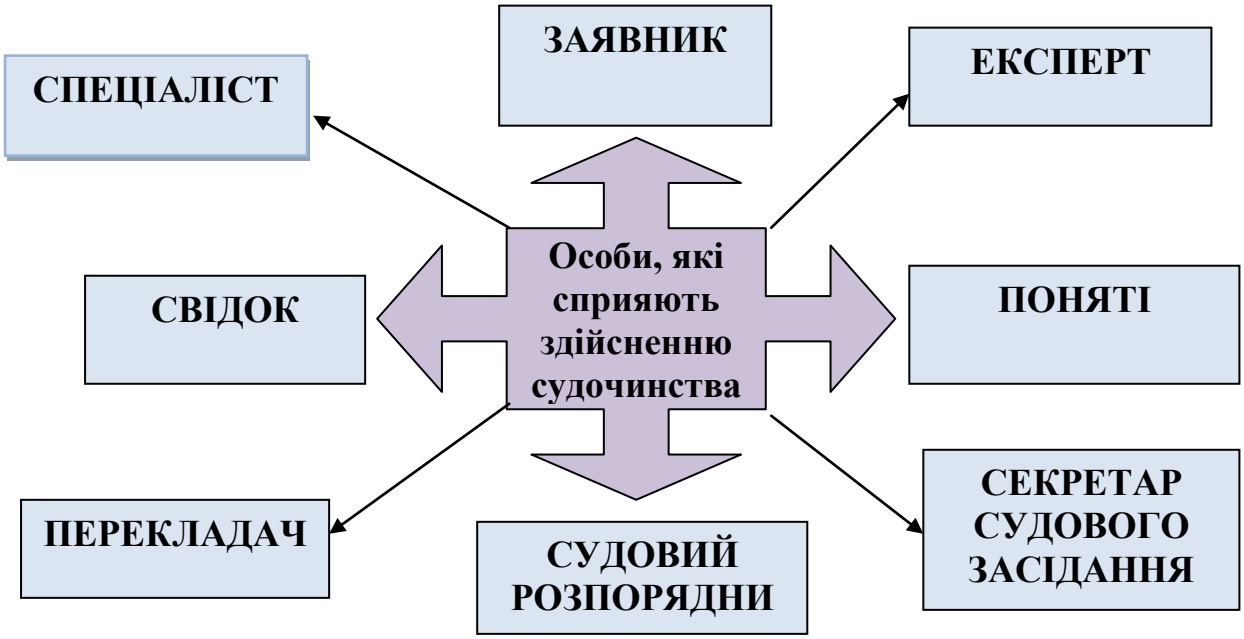
Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи.

Права та обов'язки третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені цим Кодексом для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Третя особа, щодо майна якої

вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна, та отримує їх копії (ст. 64^2 КПК України).

Особи, які сприяють здійсненню судочинства:

Заявник – це фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Заявник має право:

- отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;
- отримувати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи;
- отримати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Заявник, який є викривачем, крім наведених прав, має право в порядку, встановленому ЗУ «Про запобігання корупції», мають право отримувати інформацію про стан досудового розслідування, розпочатого за його заявою чи повідомленням.

Свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Згідно з чинним законодавством, підставами залучення особи до участі в кримінальному провадженні в якості свідка є наступні:

По-перше, їй відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження (фактична підстава). Така

ймовірність формується суб'єктами доказування з урахуванням наявних у кримінальному провадженні даних, що свідчать про наявність в будь-якому діянні ознак злочину, а також висунутих в ході розслідування версій.

По-друге, припущення суб'єктів доказування про особу, яка не лише може володіти відомостями про обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, а й залучена до участі в процесі у якості свідка в установленому законом порядку (процесуальна підстава).

Відповідно до КПК України, не можуть бути допитані як свідки:

- захисник, представник – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;
- адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю;
- нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю;
- медичні працівники та інші особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю;
- священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;
- судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті;
- особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі;
- особи, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо дійсних даних про їх особи;
- особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо цих даних (ст. 65 КПК України).

За завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, свідок несе кримінальну відповідальність згідно до ст. 384 Кримінального кодексу «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» та може бути призначене покарання – призначення виправних робіт на строк до двох років або пробаційного нагляду на строк до двох років, або обмеження волі на той самий строк.

<table>
<tr><th colspan="2">Права та обов’язки свідка</th></tr>
<tr><th>Права свідка</th><th>Обов’язки свідка</th></tr>
<tr><td>знати, у зв’язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується</td><td rowspan="2">прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду</td></tr>
<tr><td>користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката</td></tr>
<tr><td>відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім’ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім’ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню</td><td rowspan="2">не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв’язку з виконанням його обов’язків</td></tr>
<tr><td>давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача</td></tr>
<tr><td>користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам’яті</td><td rowspan="6"></td></tr>
<tr><td>на відшкодування витрат, пов’язаних з викликом для давання показань</td></tr>
<tr><td>ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження</td></tr>
<tr><td>заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом</td></tr>
<tr><td>заявляти відвід перекладачу</td></tr>
</table>

Поняті – це повнолітні, незацікавлені у провадженні особи, які залучаються слідчим для участі у слідчих (розшукових діях) і які своїми підписами у протоколі засвідчують відповідність звисів у протоколі фактично виконаним діям.

Перекладач. У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача) (ст. 68 КПК України). Водночас у КПК України не регламентовано самого порядку залучення перекладача, зокрема не встановлено й безумовного обов'язку слідчого судді, суду, прокурора, слідчого самостійно (за відсутності відповідного клопотання з боку учасника провадження) залучати перекладача. При цьому, перекладач є самостійним учасником кримінального провадження з визначеним у законі процесуальним статусом, тобто колом прав та обов'язків.

Перекладач нєзацікавлена в результаті кримінального провадження дієздатну особу, компетентну у здійсненні перекладу з однієї мови на іншу, яка залучається до участі в кримінальному провадженні за необхідності здійснення перекладу пояснень, показань або документів.

Перекладач має право:

- ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу;
- знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Перекладач зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;
- заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених законодавством;
- здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом;
- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки.

За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, встановлену законом.

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого.

За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом.

Експерт має право:

- знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;
- заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;
- бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;
- викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;
- ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;
- одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом, тощо (ст. 69 КПК України).

Експерт зобов'язаний:

- особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його;
- прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту;
- забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта;
- не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати;
- заявити самовідвід за наявності підстав (ст. 69 КПК України).

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Секретар судового засідання:

- здійснює судові виклики і повідомлення;
- перевіряє наявність та з'ясовує причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповідає про це головуючому;
- перевіряє, хто з учасників кримінального провадження, інших осіб, за клопотанням або скаргою яких здійснюється судове провадження, бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів;
- забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції;
- веде журнал судового засідання;
- оформляє матеріали кримінального провадження в суді;
- виконує інші доручення головуючого в судовому засіданні (ст. 73 КПК України).

До участі в кримінальному провадженні головуючим у судовому засіданні може залучатися **судовий розпорядник**, який:

- забезпечує належний стан зали судового засідання і запрошує до неї учасників кримінального провадження;
- оголошує про вхід суду до зали судового засідання і вихід суду із неї;
- стежить за дотриманням порядку особами, присутніми у залі судового засідання;
- приймає від учасників кримінального провадження та передає документи і матеріали суду під час судового засідання;
- виконує розпорядження головуючого про приведення до присяги свідка, експерта;
- виконує інші розпорядження головуючого, пов'язані із забезпеченням умов, необхідних для здійснення судового провадження.

У разі відсутності в судовому засіданні розпорядника його функції виконує секретар судового засідання.

Обставини, що виключають участь слідчого судді, судді або присяжного в кримінальному провадженні:

Слідчий суддя, суддя або присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні:

1) якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;

2) якщо він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;

3) якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;

4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;

5) у випадку порушення порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду справи (ст. 75 КПК України).

Прокурор, слідчий не має права брати участь у кримінальному провадженні:

1) якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача;

2) якщо він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач;

3) якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Попередня участь прокурора у цьому ж кримінальному провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, як прокурора не є підставою для його відводу (ст. 77 КПК України).

Підстави для відводу захисника, представника. Захисником, представником не має права бути:

- особа, яка брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач;
- якщо вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги;
- зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (зупинення дії свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або його анулювання) в порядку, передбаченому законом;
- якщо вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду.

Основні поняття та терміни: суб'єкти кримінального процесу, учасники кримінального процесу, класифікація суб'єктів, суд, суддя, слідчий суддя, присяжні, прокурор, органи досудового розслідування, відвід, самовідвід, повноваження, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, захисник, законний представник, право на захист, майнова шкода, фізична шкода, моральна шкода, відшкодування шкоди, затримання, протокол затримання, свідок, перекладач, поняті, спеціаліст, експерт, висновок експерта, спеціальні знання, спеціальні навички.

ЗАДАЧІ

1. Під час проведення допиту підозрюваний Горіхович раптово напав на слідчого, кількома ударами збив його з ніг і заподіяв легкі тілесні ушкодження з короткочасним розламом здоров'я.

Чи може ця справа залишатися далі в провадженні цього слідчого?

2. Виїхавши для відтворення обстановки та обставин події у справі про злочин, передбачений ч.2 ст. 286 КК України, слідчий став очевидцем хуліганства.

Чи може він розпочати розслідування?

3. Омелько К.М. був затриманий за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 186 ККУ, про що слідчим було складено протокол затримання, а також підозрюваному було роз'яснено його права, про що також було зазначено в протоколі, після чого Омелько почав вимагати надати йому захисника та відмовився давати будь-які показання.

Хто є суб'єктом кримінального процесу, дайте визначення поняття.

До якої групи учасників слід віднести захисника?

Що є процесуальною підставою вступу у процес захисника?

4. Підозрюваний Малишев заявив клопотання про захист його інтересів в суді адвокатом, що було зафіксовано в протоколі ознайомлення з матеріалами справи. Суддя при підготовчому провадженні у справі призначив її до розгляду в судовому засіданні без участі захисника. У судовому засіданні обвинувачений клопотань про участь захисника не заявляв, і суд це питання не обговорював.

У апеляційній скарзі засуджений Малишев виклав всі ці обставини.

Оцініть їх з точки зору апеляційного суду і запропонуйте рішення.

5. В юридичну консультацію до адвоката Стрєлкова звернувся громадянин Захаров, який розповів про свою причетність до крадіжки запчастин з автомобільного заводу на якому працював. Захаров просив надати консультацію відносно того, чи слід йому з'явитись з повинною, чи слід не визнавати вину.

Чи можна допитати адвоката Стрєлкова в якості свідка?

6. Соловйов М.Б. був визнаний свідком у кримінальному провадженні про умисне вбивство посадової особи органу місцевого самоврядування.

Через деякий час він почав отримувати на свою адресу погрози від невідомої особи по телефону, а також листи подібного змісту.

Ввечері 11 травня 2025 р. коли Соловйов повертався додому, на нього напали двоє невідомих осіб, побили та пригрозили швидкою розправою, якщо той свідчитиме.

Соловйов звернувся до слідчого з заявою встановити щодо нього заходи безпеки.

Чи має право Соловйов на встановлення щодо нього заходів безпеки?

Чи повинен слідчий перевірити заяву? В який строк повинен слідчий розглянути заяву.

7. Викликаний для допиту як свідок батько підозрюваного відмовився давати показання про відомі йому обставини вчинення злочину сином, посилаючись на те, що він не бажає, щоб завдяки його показанням син був засуджений.

Як бути слідчому при зазначених вище обставинах?

8. У судовому засіданні Хайман і Петухов, які обвинувачувались за ч.2 ст.152 КК, заявили відвід державному обвинувачеві – прокурору Костишину.

У своєму клопотанні вони зазначили, що заявляють відвід прокурору тому, що він у процесі досудового слідства погрожував «засадити їх надовго в тюрму».

Суд задовольнив клопотання обвинувачених і виніс ухвалу про відвід прокурора. Однак через 5 днів у судовому засіданні у цій же справі знову взяв участь той самий прокурор, щодо якого обвинувачені і їх захисники знову заявили відвід, виклавши ті ж самі мотиви. Суд відхилив клопотання як необґрунтовані, взявши до уваги також пояснення прокурора про те, що на даний час ніхто з працівників прокуратури не може його замінити.

Засуджені Хайман і Петухов та їх захисники звернулися до апеляційного суду з апеляційними скаргами, у яких виклали зазначені обставини.

Чи були законні підстави для відводу прокурора?

Яке рішення має винести апеляційна інстанція за скаргами обвинувачених та їх захисників?

9. Розглядаючи справу про крадіжку з гуртожитку речей, які належали Радченко, слідчий дійшов висновку, що в справі вже є ряд даних, які вказують на те, що крадіжку скоїв один із п’яти, які проживають разом з Радченко. робітників. В зв’язку з цим слідчий допитав всіх проживаючих в одній кімнаті з потерпілим, як підозрюваних.

Чи правомірні дії слідчого?

10. Під час судового розгляду обвинувачений Ларін заявив відвід прокурору на підставі того, що він здійснював процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а тому не може бути об’єктивним обвинувачем. Суд відхилив заявлений обвинуваченим відвід, мотивуючи це тим, що прокурор і під час досудового слідства, і в судовому засіданні здійснює одну функцію – обвинувачення.

Оцініть рішення суду. Чи підлягає відводу прокурор в описаній ситуації?

11. Волощук та Іванов були затримані в момент продажу наркотичних засобів. Відносно них було розпочато досудове розслідування за ч. 2 ст. 307 КК України (незаконний збут наркотичних засобів). Волощук та Іванов залучили як захисника адвоката Григорчука.

Під час досудового розслідування Волощук свою вину заперечував та стверджував, що кримінальне правопорушення вчиняв лише Іванов, а він нічого не знав про наркотичні засоби.

Чи може Григорчук бути захисником обох підозрюваних у цьому кримінальному провадженні?

12. У кримінальному провадженні про умисне вбивство Озерова до слідчого звернулися із заявою про залучення їх до провадження як потерпілих батько, матір, рідний брат і дружина Озерова.

Як повинен діяти слідчий?

13. На подвір'ї багатоквартирного будинку відбулася бійка, внаслідок якої неповнолітньому Бережному були завдані тяжкі тілесні ушкодження. Під час досудового розслідування було встановлено, що очевидцем цієї події міг бути 7-річний Солодко Олег.

Чи може Солодко бути допитаним як свідок у кримінальному провадженні?

14. Підозрюваний у вчиненні злісного хуліганства Мельников, дізнавшись про те, що слідчий має намір провести одночасний допит між ним і свідком Жуляєвою, подав слідчому письмове клопотання про відвід свідка. Своє клопотання він мотивував тим, що Жуляєва зводить з ним рахунки, бо раніше вони жили разом, проте часто сварилися й розірвали стосунки через те, що він пішов до іншої жінки, а тому Жуляєва не може давати правдивих показань у кримінальному провадженні.

Чи підлягає задоволенню заявлений відвід?

15. Підозрюваний Закутний без поважних причин не з'явився за викликом слідчого.

Яка відповідальність може наступати за такі дії підозрюваного? Які наслідки потягне за собою неявка Закутного в судове засідання?

16. Виїхавши для проведення слідчого експерименту у справі про злочин,

передбачений ч.2 ст.286 КК, слідчий став очевидцем вчинення хуліганства.

Чи може він розпочати провадження за ознаками цього злочину і провести невідкладні, а можливо і всі інші необхідні слідчі дії?

17. З будинку культури с. Підгайці Золочівського р-ну був вкрадений акордеон. На запитання слідчого, хто б міг вчинити крадіжку, директор будинку культури Неписьменний Н. заявив, що підозра падає на мешканця села Рябоконя.

Останній у день крадіжки брав у руки акордеон і сказав: «Непогано було б придбати таку річ». Крім того, він у минулому був судимий за крадіжку зерна в колгоспі і взагалі є сумнівною особою.

Одержавши ці відомості, слідчий викликав Рябоконя і запропонував йому розповісти, як він викрав акордеон. Рябоконь заперечив свою причетність до крадіжки. Тоді слідчий сказав, що він затримує його за підозрою у вчиненні крадіжки, і дав розпорядження відвезти Рябоконя до камери попереднього ув'язнення.

Хто визнається підозрюваним у кримінальному процесі? Якими є підстави для затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину? Як має бути процесуально оформлене затримання? Дайте оцінку дій слідчого.

18. Підозрюваний Барабанов під час допиту заявив, що свою вину у вчиненні вимагання не визнає, оскільки інкриміноване йому кримінальне правопорушення не вчиняв, з потерпілим не знайомий, ніколи його не бачив, у момент вчинення діяння перебував з друзями на риболовлі. Перевіркою заявленого підозрюваним Барабановим алібі було встановлено неправдивість повідомлених ним фактів.

Чи можна притягнути Барабанова до відповідальності за повідомлення завідомо неправдивої інформації? Якщо так, то до якого її виду?

19. Слідчий запропонував Чернезі, який розумів знаки глухонімих, з'ясувати у німого свідка обставини кримінального правопорушення, очевидцем якого він був. Після цього слідчий допитав Чернегу як свідка.

Дайте оцінку діям слідчого. Визначте процесуальний статус особи, яка розуміє знаки глухонімого.

20. На 9-річного Лаврова, котрий проживає разом з мамою й бабусею, було вчинено розбійний напад. За цим фактом було розпочато досудове розслідування. Під час кримінального провадження слідчий за клопотанням матері Лаврова, враховуючи його малолітній вік і нестійку дитячу психіку, допитав як потерпілого матір Лаврова.

Оцініть правильність дій слідчого.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Ситуація: У кримінальному провадженні щодо Коваленка, який підозрювався у вчиненні розбійного нападу на Клименко (ч. 3 ст. 187 КК України) захисник підозрюваного адвокат Ващенко надав слідчому пояснення від свого клієнта.

Пізніше з'ясувалося, що цей самий адвокат одночасно представляє інтереси потерпілого Клименка у іншій кримінальній справі.

Оцініть ситуацію та надайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. Які процесуальні наслідки матиме участь такого адвоката?
2. Чи є в даному випадку підстави для відводу захисника Ващенка?

Додаткове завдання:

1. Складіть проєкт клопотання про відвід захисника Ващенка.

Завдання 2.

Ситуація: Під час досудового розслідування у справі про зґвалтування (ч. 1 ст. 152 КК України) слідчий залучив експерта-психолога для проведення експертизи психологічного стану потерпілої Шовкунець. Захисник підозрюваного заявив клопотання про відвід експерта, посилаючись на те, що експерт раніше консультував потерпілу як психолог у приватному порядку.

Оцініть ситуацію та запропонуйте варіант вирішення клопотання захисника. Складіть обґрунтоване рішення.

Додаткове завдання:

Дайте відповіді на наступні питання:

1. Чи передбачені законодавством підстави для відводу експерта? Наведіть перелік нормативно-правових актів, яких міститься цей перелік та врегульована процедура відводу.
2. Який порядок вирішення питання про відвід експерта передбачено КПК України?
3. Чи зобов'язаний слідчий забезпечити участь захисника під час призначення експертизи?

! Відповідь рекомендовано оформити у вигляді доповіді обсягом не менше 3 сторінок формату А 4.

Завдання 3.

Ситуація: Лойко, обвинуваченого у справі про вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України) було вчасно та належним чином повідомлено про дату розгляду справи в суді першої інстанції.

У день судового засідання обвинувачений Лойко подав письмову відмову від послуг захисника та наполягав на самостійному захисті. Проте суд вирішив продовжити розгляд справи за участю призначеного державного захисника Пащенка, мотивуючи це складністю справи.

Оцініть ситуацію та надайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. Чи може обвинувачений відмовитися від захисника? У яких випадках така відмова недопустима?
2. Чи правомірно діяв суд, продовживши розгляд справи з призначеним захисником?
3. Які гарантії права на захист закріплено у КПК України?

Додаткове завдання:

1. Складіть проєкт рішення суду за клопотанням обвинуваченого із обов'язковим обґрунтуванням прийнятого рішення.

ТЕМИ ЕСЕ-РОЗДУМІВ

1. Шляхи удосконалення діяльності органів досудового розслідування.
2. Суд присяжних в системі гарантій захисту прав людини.
3. Роль та вплив суддів у кримінальному процесі: незалежність, об'єктивність та відповідальність судді у вирішенні кримінальних справ.
4. Додержання прав потерпілого у контексті прокурорського нагляду.
5. Міжнародні стандарти участі прокурора в кримінальному судочинстві.
6. Процесуальна самостійність та незалежність слідчого і їх правові гарантії.
7. Потерпілий від злочину – проблеми правового захисту.
8. Проблемні питання зміцнення гарантій права обвинуваченого на захист.
9. Птерпілий в кримінальному процесі країн континентальної правової системи та України: порівняльно-правове дослідження.
10. Коронний свідок у кримінальному процесі (поняття та правовий статус).
11. Експерт та спеціаліст – відмінності процесуального становища.
12. Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу.
13. Захист свідків – досвід США.
14. Перевірка правдивості показань – проблемні питання.

15. Міжнародне співробітництво у кримінальних справах: обмін інформацією, екстрадиція та інші форми співпраці між країнами у розслідуванні та переслідуванні злочинів.

ТЕСТИ

1. Хто із перерахованих суб'єктів уповноважений здійснюється правосуддя у кримінальних справах?

А) органами, що проводять слідство;
Б) виключно судами;
В) судами або іншими органами;
Г) народними засідателями.

2. Відповідно до вимог КПК України, чи дозволяється вплив на суддів у будь-який спосіб при здійсненні ними судочинства?

А) забороняється;
Б) дозволяється;
В) забороняється в окремих випадках;
Г) дозволяється в окремих випадках.

3. Які із перерахованих повноважень можуть реалізовуватись професійними суддями?

А) належати до політичних партій;
Б) мати представницький мандат;
В) займатись підприємницькою діяльністю;
Г) правильної відповіді немає.

4. Про який принцип кримінального процесу йдеться у цитаті: «… - це принцип,який означає, що кожний громадянин, який досягнув 16 років, має право бути присутнім у залі судового засідання»?

А) принцип публічності;
Б) принцип гласності судового розгляду;
В) принцип незалежності суду;
Г) принцип усності процесу.

5. Що передбачає усність процесу?

А) усну форму спілкування суб'єктів процесу;
Б) усну форму спілкування лише в залі судового засідання;

В) обвинувачений має право усно відповідати на питання;

Г) правильної відповіді немає.

6. Що не відноситься до завдань кримінального провадження?

А) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

Б) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

В) захист прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин;

Г) забезпечення належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження.

7. В якій ситуації до правопорушника не буде застосовано кримінальне процесуальне законодавство України?

А) кримінальне правопорушення вчинене іноземцем поза межами України;

Б) кримінальне правопорушення вчинене на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном;

В) кримінальне правопорушення вчинене на морському судні, що перебуває за межами України під прапором України;

Г) кримінальне правопорушення вчинене солдатом Збройних Сил України на території іншої держави.

8. Що не відноситься до обов’язків прокурора, керівника органу досудового розслідування та слідчого?

А) всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження;

Б) виявити обставини, що викривають та виправдовують підозрюваного, обвинуваченого;

В) виявити обставини, що пом’якшують чи обтяжують покарання;

Г) своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи.

9. Хто під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями?

А) афроамериканці;

Б) особи з розумовими і фізичними вадами;

В) жінки;

Г. пенсіонери.

10. Що не підпадає під поняття житло у значенні кримінального провадження?

А) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них;

Б) житлове приміщення, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання;

В) приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо);

Г) офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб.

11. Що з перерахованого не відноситься до сфери приватного життя особи?

А) світське життя;

Б) особисте життя;

В) сімейне життя;

Г) дружні стосунки;

12. Хто із вказаних осіб НЕ відноситься до поняття «близьких родичів» та «членів сім'ї» проти яких особа не може бути примушена давати показання, які можуть стати підставою для обвинувачення у вчиненні ними кримінального правопорушення?

А) подружжя;

Б) прадід і прабаба;

В) усиновлювачі та усиновлені;

Г) наймодавець і наймач.

13. На що не має права підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений під час свого захисту?

А) призначати ревізії та перевірки;

Б) надавати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення;

В) збирати і подавати докази;

Г) брати особисту участь у кримінальному провадженні.

14. Що означає доступ до правосуддя?

А) наявність «суду», який встановлений відповідно до закону і відповідає вимогам незалежності і неупередженості;

Б) надання учасникові провадження можливості (права) звертатися до суду за захистом свого права чи охоронюваного законом інтересу;

В) наявність у суду достатньої компетенції для вирішення всіх аспектів спору чи обвинувачення;

Г) право прокурора на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи.

15. Скільки суддів розглядають кримінальне провадження в апеляційному порядку?

А) один;

Б) два;

В) не менше трьох;

Г) не менше п’яти.

16. У якому випадку може бути здійснена заміна прокурора?

А) якщо прокурор не може здійснювати свої повноваження через тяжку хворобу;

Б) якщо була задоволена заяви про відвід прокурора;

В) якщо прокурор був звільнений з органів прокуратури;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

17. До органів, що здійснюють досудове слідство відносяться:

А) слідчі підрозділи органів національної поліції;

Б) слідчі підрозділи органів безпеки;

В) слідчі підрозділи органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

18. Чиї доручення та вказівки зобов’язаний виконувати керівник органу досудового розслідування?

А) судді;

Б) прокурора;

В) Президента України;

Г) Голови СБУ.

19. Хто такий засуджений?

А) обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Б) підозрюваний, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

В) підозрюваний, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Г) обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

20. Скільки захисників одного обвинуваченого можуть одночасно брати участь у судовому розгляді?

А) завжди тільки один;

Б) не більше трьох;

В) не більше п’яти;

Г) не обмежена кількість захисників.

21. Що має підписати підозрюваний, обвинувачений з адвокатом, щоб підтвердити повноваження захисника?

А) договір;

Б) доручення;

В) розписку;

Г) резолюцію.

22. Хто такий заявник?

А) фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Б) особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення;

В) особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду;

Г) особа, стосовно якої передбачається розгляд питання про екстрадицію.

23. Хто такий цивільний позивач?

А) фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Б) фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та

яка в порядку, встановленому цим Кодексом, пред'явила цивільний позов.

В) фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов;

Г) особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

24. Хто такий цивільний відповідач?

А) фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди;

Б) юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

В) фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов.

Г) фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому цим Кодексом, пред'явила цивільний позов.

25. Хто може бути свідком?

А) фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Б) захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні.

В) адвокати, нотаріуси, медичні працівники, священнослужителі, журналісти, професійні судді, народні засідателі та присяжні.

Г) особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні.

26. Яке право має свідок?

А) знати, у зв’язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;

Б) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім’ї;

В) давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

27. На що не має права експерт?

А) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;

Б) за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи;

В) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов’язаних із проведенням експертизи;

Г) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання.

28. За що експерт несе відповідальність?

А) за завідомо неправдивий висновок;

Б) за відмову без поважних причин від виконання покладених обов’язків у суді;

В) за розголошення відомостей, що стали йому відомі у зв’язку з виконанням свої професійних обов’язків;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

29. З якою метою залучається спеціаліст?

А) для фотографування;

Б) для складення схем, планів;

В) для здійснення креслень чи розрахунків;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

30. Що входить до обов’язків секретаря судового засідання?

А) здійснювати судові виклики і повідомлення;

Б.)перевіряти наявність та з’ясовує причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповідає про це головуючому;

В) забезпечувати контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

31. У яких випадках експерт не має права брати участь в кримінальному провадженні?

А) якщо він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні.

Б) якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем або членом сім'ї або близьким родичем якоїсь сторони;

В) якщо він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, спеціаліст, перекладач;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

32. Хто призначає іншого слідчого,у разі задоволення відводу слідчого?

А) керівник органу прокуратури;

Б) керівник органу досудового розслідування;

В) судом;

Г) слідчий суддя.

Контрольні питання

1. Кого слід вважати суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності?
2. Як можна кваліфікувати суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності ?
3. Які функції виконує суд в сфері кримінального процесу ?
4. Який процесуальний статус судді у кримінальному процесі ?
5. Яким вимогам повинні відповідати кандидати на посаду судді?
6. Які процесуальні повноваження суду, судді, головуючого в судовому засіданні ?
7. Які функції виконує прокурор у кримінальному процесі?

Які повноваження прокурора у кримінальному поцесі?

8. У чому сутність прокурорського нагляду за законністю діяльності слідчого, працівників оперативних підрозділів?
9. Які повноваження слідчого?
10. У чому сутність процесуальної самостійності слідчого?
11. У чому полягають права та обов'язки слідчого?
12. Хто такий дізнавач, як субєкт кримінального процесу та які його повноваження?
13. Які повноваження керівника органу досудового розслідування?
14. Які підстави для відводу судді, прокурора, слідчого?
15. Які підстави для самовідводу осіб, які ведуть кримінальний процес?
16. Порядок вирішення заявленого відводу?

17. Які обов’язки виконують секретар судового засідання та судовий розпорядник ?

18. Хто є підозрюваним у кримінальному процесі?

19. Які підстави для затримання особи як підозрюваного?

20. Які права та обов’язки підозрюваного?

21. Хто є обвинуваченим у кримінальному процесі ?

22. Які права та обов’язки обвинуваченого?

23. Хто є законним представником неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого і який його процесуальний статус ?

24. Хто може бути потерпілим?

25. Які права та обов’язки потерпілого?

26. Хто з учасників процесу може мати свого представника?

27. Які права та обов’язки представника?

28. Хто може бути захисником, його права та обов’язки?

29. У якому порядку залучається захисник до участі у провадженні?

30. З якого часу захисник допускається до участі у провадженні?

31. У яких випадках участь захисника у провадженні є обов’язковою?

32. Які обставини виключають участь у справі особи, як захисника?

33. Хто є свідком у кримінальному процесі, його права та обов’язки?

34. Хто не може бути свідком?

35. Хто є експертом у кримінальному провадженні?

36. Які права та обов’язки експерта на досудовому розслідуванні та в суді?

37. Хто не може залучатися як експерт?

38. Хто є спеціалістом, його права та обов’язки на досудовому слідстві та в суді?

39. У чому полягає відмінність спеціаліста від експерта?

40. Які вимоги ставляться до перекладача та які його обов’язки.

41. Хто такий понятий, як суб’єкт кримінального процесу та його права та обов’язки?

Додаткова література

1. Тертишник В. М. Потерпілий в змагальному кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 175-182.

2. Лушпієнко В. М. Свідок у кримінальному процесі ФРН. *Вісник Національного технічного університету України Політологія. Соціологія. Право*. 2014. № 1. С. 134-137.

3. Циганюк Ю. В. Процесуальний порядок залучення експерта стороною захисту у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2. С. 28-36.

4. Дудич А. В. Відповідальність експерта у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 30(2). С. 132-136.

5. Демура М. І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування : монографія. Харків : Право, 2018. 224 с.

6. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Законодавче регулювання інституту понятих. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 57–63.

7. Луцик В. В. Викривач у системі запобігання корупції. Запобігання корупції у приватному секторі : матеріали наук.-практ. онлайн круглого столу, присвяченого 25-річчю із дня створення НДІ вивчення проблем злочинності та 95-річчю із дня народження акад. Володимира Сташиса (м. Харків, 1 лип. 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 102–104.

8. Луцик В. В., Гловюк І. В. Кримінально-процесуальний статус викривача: проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 529–532.

9. Страшок А. А. Історичний розвиток правового статусу суб'єктів, які здійснюють функцію сприяння кримінальному провадженню. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 85. С. 228–234.

10. Страшок А. А. Процесуальний статус експерта у кримінальному провадженні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. №4. С. 209–214.

11. Страшок А. А. Процесуальне становище перекладача: особливості залучення та участі у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми держави і права.* 2021. № 92. С. 151–160.

12. Таємниця сповіді. Християнський портал КІРІОС (03 вересня 2018 р.). URL: https://www.kyrios.org.ua/theology/sacraments/38482-taiemnytsiaspovidi.html.

13. Шевчук М. І. Правовий статус поручителя як учасника кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2020. № 1. Ч. 2. С. 168 – 178.

14. Маілунц Б.Е. Оперативні підрозділи як суб'єкти кримінального переслідування. *Інтернаука*. *Серія: «Юридичні науки».* 2018. №3. С. 57-62.

15. Грібов М. Л., Черняк А.М. Оперативні підрозділи правоохоронних органів України як суб'єкти протидії злочинності. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2018_hribof_chernyak.pdf.

16. Беспалько І.Л. Слідчий як суб'єкт кримінального процесуального доказування (окремі аспекти). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університет*. № 87. Том 4. 2025. С.37-44.

17. Гора І. В. Використання спеціальних знань адвокатом : науково-практичний посібник. Київ : Прецедент, 2013. 62 с.

18. Свобода Є.Ю. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

19. Топчій В. В. Передумови взаємодії слідчого й оперативного працівника органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів. Право і суспільство. 2015. № 2. С. 286–293.

20. Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія. Харків : Право, 2012. 448 с.

21. Єна І. В. Проблемні питання правильного визначення меж кримінально-процесуальної компетенції прокурора в досудовому провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Спец. вип*. 2011. № 5. С. 293-301.

ТЕМА 4. ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1. Поняття доказів у кримінальному процесі. Допустимість і належність доказів.

2. Класифікація доказів.

3. Джерела доказів та їх характеристика.

4. Поняття процесу доказування та його елементи. Обов'язок доказування вини обвинуваченого.

5.Процес доказування. Збирання та перевірка та оцінка доказів у кримінальному провадженні.

Теоретичні відомості

Встановлення істини – основа основ правосуддя і суд не має ніякого морального права дозволяти собі «бути стороннім спостерігачем» за процесуальною метушнею учасників змагального процесу. Змагальність сторін не повинна заважати, а скоріше, тільки допомагати суду активно самому йти до встановлення істини і приходити до неї першим.

Під істиною в кримінальному процесі слід розуміти відповідність висновків особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, суду щодо всіх суттєвих обставин справи (події злочину, винуватості особи тощо) тому, що мало місце в дійсності.

Говорячи про об'єктивну істину, ми маємо на увазі не просто істину, з'ясовану будь-якими шляхами, а істину, підтверджену об'єктивними фактами, аргументами, тобто достовірними даними – доказами.

Об'єктивна істина – це не просто відповідність наших суджень реальним фактам і подіям дійсності (істина по суті), а така істина, яка підтверджена сукупністю достатніх та належних до справи, допустимих і достовірних доказів, зафіксована у публічних юридичних рішеннях, що дає можливість в подальшому її сприйняття іншими суб'єктами в інших координатах простору і часу, доступу до її змісту доказової складової усіх зацікавлених у справі учасників процесу та суб'єктів, що здійснюють нагляд, процесуальний контроль та правосуддя.

Є різні підходи до визначення поняття пізнання істини. Одні автори вважають, що пізнання представляє собою процес добування, осмислення та використання інформації, за допомогою якої і формується знання про об'єкт, який пізнається. Інші вказують, що пізнання – є вищою формою відображення дійсності та є такого роду функціонування свідомості, що звернено до

зовнішнього для людини, яка пізнає, об’єкта та має за мету одержання нових знань (нової інформації).

Пізнання у кримінальному процесі характеризується рядом специфічних ознак.

1. Стадійність: процес доказування має місце практично на всіх стадіях кримінального провадження, при цьому кожна наступна стадія передбачає способи і форми перевірки правильності рішення, яке було прийняте на попередній стадії.

2. Нормативна урегульованість: доказова діяльність, спрямована на пізнання обставин кримінального правопорушення, значною мірою регламентована нормами кримінального процесуального закону, який, зокрема, визначає:

- коло обставин, що підлягають встановленню;
- суб’єктів доказування;
- способи отримання доказової інформації;
- порядок закріплення отриманих даних;
- основні положення оцінки доказів.

3. Об’єктом пізнання є подія, що відбулася в минулому і, як правило, не сприймалась особисто ніким із суб’єктів, які здійснюють провадження.

Доказування у кримінальному процесі традиційно описують у двох аспектах: як сукупність взаємопов’язаних процесуальних дій, що чітко здійснюються у встановленому законом порядку, спрямованих на пізнання обставин досліджуваного кримінального правопорушення шляхом збирання, перевірки, оцінки доказів та використання їх з метою достовірного встановлення обставин кримінальної справи; як різновид процесу пізнання, розумову діяльність, що протікає відповідно до законів логіки у певних логічних формах з метою встановлення істини про обставини події кримінального правопорушення, причетних до нього осіб та обґрунтування процесуальних рішень, що приймаються суб’єктами доказування.

Мета доказування. Доказування у кримінальному провадженні спрямовано на отримання достовірних знань, перш за все щодо події кримінального правопорушення та винуватості обвинуваченого.

Кримінальне процесуальне доказування – діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді і суду по збиранню (формуванню), перевірці й оцінці доказів, а також висуненню ними на підставі необхідної та достатньої сукупності доказів певних правових тез із відповідним обґрунтуванням у процесуальних рішеннях по кримінальному провадженню.

Елементи доказування:

- Збирання доказів;
- Перевірка доказів та їх джерел;
- Оцінка доказів.

Значення доказування.

- докази є підставою для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні;
- участь заінтересованих суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації принципів кримінального процесу;
- всі питання, які виникають під час кримінального процесуального провадження можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених у ході доказування обставин;
- правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів всіх учасників кримінального процесу.

Предмет доказування – це коло закріплених у законі обставин, які повинні бути встановлені чи спростовані під час доказування у кожному кримінальному провадженні.

Предмет доказування становлять:

- ✓ кримінально-правовий елемент;
- ✓ цивільно-правовий елемент;
- ✓ кримінальний процесуальний елемент.

Кримінальний правовий елемент предмету доказування утворюють обставини, встановлення яких дозволяє дати правильну юридичну кваліфікацію певного діяння як кримінального правопорушення і призначити справедливе покарання. До них належать обставини, що становлять склад кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого та обтяжують чи пом'якшують його відповідальність.

Цивільний правовий елемент визначається обставинами, пов'язаними із заявленням цивільного позову та можливою конфіскацією майна.

Кримінальний процесуальний елемент розкривається через обставини, доказування яких є необхідним для вирішення поточних питань провадження. Ними є обставини, що визначаються в законі як підстави для прийняття кримінальних процесуальних рішень як за результатами певного обсягу діяльності у кримінальній справі, так і для здійснення окремих процесуальних дій.

У кримінальному проваджені підлягають доказуванню:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;
- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення (ст. 91 КПК України).

Під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім наведених обставин, також з'ясовуються:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3) умови життя та виховання неповнолітнього;

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру встановлюються:

1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;

2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;

3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;

4) поведінка особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;

6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням.

7) обставини, що підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, в тому числі пов’язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення.

Якщо метою доказування є встановлення об’єктивної істини, то предмет доказування вказує на те коло обставин, які утворюють юридично значимі елементи такої істини, а їх встановлення дозволяє розв’язати справу по суті.

Межі доказування – це такі межі доказової процесуальної діяльності, які констатують:

– повноту версій, що перевіряються;

– «глибину» дослідження обставин, що підлягають встановленню;

– обсяг доказів і їхніх джерел, обов’язкових для визнання наявності або відсутності цих обставин;

– достатність обґрунтування висновків у кримінальному провадженні, тощо.

Межі доказування є індивідуальними у кожній справі і для кожної зі сторін.

Неправильне визначення меж доказування може потягнути необґрунтоване звуження або розширення процесу доказування.

Закон покладає обов’язок доказування на

- слідчого,
- прокурора,
- потерпілого у справах приватного обвинувачення;
- якщо прокурор відмовився в суді від підтримання державного обвинувачення на потерпілого, обов’язок доказування покладається на сторону що їх подає;
- обов’язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає.

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Під «фактичними даними», розуміється одержання з встановлених законом джерел відомостей про факти, обставини кримінального провадження.

Факти – це події, явища дійсності. При доказуванні слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають справу з відомостями про ці події, явища, що зафіксовані у показаннях, документах та інших джерелах доказів.

Зміст доказів – фактичні дані, отримані з належних джерел, а їх матеріальною основою слугує вже не саме джерело, а штучно створений відповідний процесуальний носій.

Докази класифікуються:

- **за механізмом їх формування**
  - особисті
  - речові
- **стосовно предмета обвинувачення**
  - обвинувальні
  - виправдувальні
- **за джерелом формування**
  - первинні
  - похідні
- **залежно від відношення до предмета доказування**
  - прямі
  - побічні (непрямі).

Належність доказів. Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Допустимість доказу. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством.

Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення.

Суд *зобов'язаний* визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

- здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;
- отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;
- порушення права особи на захист;
- отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;
- порушення права на перехресний допит;

Недопустимими є також докази, що були отримані:

- з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні;
- після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень;
- під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи у зв'язку з недопущенням адвоката до цієї слідчої

(розшукової) дії. Факт недопущення до участі в обшуку адвокат зобов'язаний довести в суді під час судового провадження;

– під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання.

Докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Але, ці відомості, можуть бути визнані допустимими, якщо:

– сторони погоджуються, щоб ці докази були визнані допустимими;
– вони подаються для доказування того, що підозрюваний, обвинувачений діяв з певним умислом та мотивом або мав можливість, підготовку, обізнаність, потрібні для вчинення ним відповідного кримінального правопорушення, або не міг помилитися щодо обставин, за яких він вчинив відповідне кримінальне правопорушення;
– їх подає сам підозрюваний, обвинувачений;
– підозрюваний, обвинувачений використав подібні докази для дискредитації свідка.

Докази щодо певної звички або звичайної ділової практики підозрюваного, обвинуваченого є допустимими для доведення того, що певне кримінальне правопорушення узгоджувалося із цією звичкою підозрюваного, обвинуваченого.

Суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті *під час ухвалення судового рішення*.

У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате.

Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими.

Рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і

основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів.

Фактичні дані не можуть існувати самостійно самі по собі без відповідного джерела та носія.

Під джерелом розуміється те, що дає початок будь-чому, під носієм – те, що може слугувати засобом відображення, фіксації, збереження, перенесення. Джерелом фактичних даних слід вважати такі не заборонені законом (з причини недоброякісності) джерела інформації, від яких може надходити (потенційні джерела) або надходить (реальні джерела) доказова інформація (фактичні дані).

Джерела доказів:

- показання;
- речові докази;
- документи;
- висновок експерта.

Показання як процесуальне джерело доказів це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення у цьому кримінальному провадженні.

Ознаки показань як процесуального **джерела доказів:**

1. показання - це відомості, які являють собою суб'єктивне сприйняття особою обставин, що мають значення для кримінального провадження, і надаються під час допиту (в усній або письмовій формі) (ознака, що стосується процесуальної форми отримання показань);
2. показання можуть бути надані підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом (ознака, що стосується суб'єкта показань);
3. відомості, які складають зміст показань, повинні стосуватися обставин, що мають значення для кримінального провадження (ознака, що стосується змісту показань).

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий ***мають право*** давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду.

Свідок ***зобов'язаний*** давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду, а експерт – слідчому судді та суду.

Сторони кримінального провадження мають право ставити свідку запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а

також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка.

Для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка.

Показання з чужих слів – це висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи.

Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення *суд зобов'язаний враховувати*:

- значення пояснень і показань, у випадку їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;
- інші докази щодо питань, передбачених пунктом 1 цієї частини, які подавалися або можуть бути подані;
- обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;
- переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;
- співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;
- можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Суд *має право визнати неможливим допит* особи, якщо вона:

- відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу;
- відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання;
- не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку;
- перебуває за кордоном та відмовляється давати показання.

Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана.

У будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження.

Речові докази – матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально-протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально-протиправним шляхом.

Ознаки речових доказів:

- носієм відомостей, що мають доказове значення, виступають виключно предмети (речі або документи)
- відомості, що мають значення для кримінального провадження, відображаються на предметі не в момент провадження слідчих (розшукових) або судових дій, а за межами кримінального провадження
- речові докази є незамінними, оскільки створюються самим фактом і обстановкою вчиненого кримінального правопорушення. У силу цієї ознаки не можуть бути речовими доказами зразки для експертизи.

Питання про долю речових доказів вирішується судом при ухваленні вироку:

1) гроші, цінності та інше майно, які належать обвинуваченому і були підшукай виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, конфіскуються;
2) гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються;
3) майно, яке вилучене з обігу, передається відповідним установам або знищується
4) майно, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, знищується, а і разі необхідності – передається до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам на їх прохання;
5) гроші, цінності та інше майно, які були об'єктом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння,

повертаються законним володільцям а в разі невстановлення їх – передаються в дохід держави в установленому КМУ по рядку;

6) гроші, цінності та інше майно, набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них передаються в дохід держави;
7) документи, що є речовими доказами, залишаються у матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання.

Документи – спеціальне створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення і можуть бути використані як доказ факту чи обставин, які підлягають доказуванню під час кримінального провадження.

До документів можуть належати:

- матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані);
- матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;
- складені в порядку, передбаченому законом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;
- висновки ревізій та акти перевірок;
- довідки, висновки та інші документи спеціалістів.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

Для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими й інші відомості, якщо:

- оригінал документа втрачений або знищений, крім випадків, якщо він втрачений або знищений з вини потерпілого або сторони, яка його надає;

- оригінал документа не може бути отриманий за допомогою доступних правових процедур;
- оригінал документа знаходиться у володінні однієї зі сторін кримінального провадження, а вона не надає його на запит іншої сторони.

Висновок експерта – докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатами висновки, а також обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи під час кримінального провадження.

Експертиза значно розширює пізнавальні можливості слідства та суду, дозволяючи використовувати весь арсенал сучасних науково-технічних засобів, який постійно розвивається шляхом створення нових та удосконалення існуючих методик.

Експертиза є найбільш значною та кваліфікованою формою використання спеціальних знань при провадженні доказування.

При провадженні досудового слідства і судового розгляду в багатьох випадках виникають питання вирішення яких неможливе без залучення осіб, які мають різні спеціальні знання.

Спеціальні знання – це питання, які не належать до загальновідомих, що утворюють основу професійної підготовки з різних спеціальностей.

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз’яснення чи доповнення його висновку.

Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки.

Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза.

Висновок експерта ***не є обов'язковим*** для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку.

У висновку експерта повинно бути зазначено:

1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були поставлені експертові;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Збирання доказів – складна комплексна діяльність суб'єктів доказування по виявленню, витребуванню, отриманню, закріпленню, збереженню у встановленому порядку доказів.

Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження та потерпілим у порядку, передбаченому КПК.

Способи збирання доказів:

- витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок;
- проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- одержання доказів на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;
- проведення інших процесуальних дій.

Перевірка (дослідження) доказів провадиться шляхом їх аналізу, зіставленнях з іншими доказами, що може призвести до висновку про необхідність збирання нових доказів, які підтверджують або спростовують докази, що перевіряються.

Особливість перевірки доказів полягає в тому, що вона здійснюється як логічним, тобто розумовим шляхом, так і за допомогою практичних дій, які можуть бути пов'язані із збиранням нових доказів, відповідно до закону.

Оцінка доказів – здійснювана в логічних формах розумова діяльність, пов'язана із встановленням і належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, зібраних під час і судового або судового провадження, а також визначенням їх значення для вирішення справи по суті.

Оцінка доказів завжди відбувається у формі розумової діяльності.

Доказове право являє собою сукупність кримінальних процесуальних норм про предмет доказування, доказів та їх джерелах, процесі доказування та його суб'єктів.

Доказове право – це особливий інститут кримінального процесуального права.

Він є органічною частиною кримінального процесуального права. Безумовно, що доказове право є фундаментом і стержнем усього кримінального процесу. Норми доказового права пронизують усі стадії і інститути кримінального процесу, є, образно кажучи, його хромосомною системою.

Основні поняття та терміни: доказування, об'єктивна істина, предмет доказування, межі доказування, подія злочину, шкода заподіяна злочином, доказове право, фактичні данні, докази, алібі, джерела доказів, речові докази, документи, висновок експерта, допустимість доказів, належність доказів, первинні докази, обвинувальні докази, виправдувальні докази, процес доказування**,** збір доказів, перевірка доказів, оцінка доказів, логіка, внутрішнє переконання, суб'єкти доказування, об'єктивність дослідження обставин справи.

ЗАДАЧІ

1.Розслідуючи справу про замах на крадіжку з квартири, слідчий приєднав до матеріалів справи рапорт трьох працівників позавідомчої охорони, які виїжджали на місце пригоди за сигналом на пульті охоронної сигналізації та затримали Сидорова.

Перевіряючи кримінальне провадження, прокурор – процесуальний керівник дав вказівки допитати працівників служби охорони як свідків. Слідчий послався на те, що в рапортах докладно викладені всі обставини затримання і тому допитувати свідків немає необхідності, тим більше, що по справі допитані мешканці, які бачили, як затримували Сидорова. На думку слідчого рапорт цілком може бути джерелом доказів.

Проаналізуйте доводи слідчого.

2. При огляді місця події – квартири Сергєевої, в якій був виявлений її труп з ознаками насильницької смерті, слідчим було виявлено на трюмо фотоапарат ФЕД-4. При його огляді встановлено, що в ньому знаходиться плівка, половина якої була знята. Присутні при огляді дві сусідки Сергєєвої сказали, що раніше вони не бачили в неї фотоапарата і про захоплення фотографуванням Сергєєва ніколи не говорила.

Чи можуть мати доказове значення в справі фотознімки, виготовлені після обробки плівки?

3. Старший слідчий Карасик після проведення всіх можливих, на його думку, слідчих дій у справі про умисне вбивство з особливою жорстокістю Косенка В. виніс постанову про зупинення досудового слідства у зв'язку з не встановленням особи, яка вчинила злочин.

Рідний брат загиблого Косенко М., юрисконсульт одного з підприємств, який раніше працював старшим слідчим прокуратури сусідньої області, взявся самотужки розкрити цей злочин. Маючи ще при собі службове посвідчення старшого слідчого, він звично для себе проводив допити ряду свідків, очні ставки та інші слідчі дії і таким чином зібрав достатню інформацію про причетність до вбивства свого брата якогось Яцика. Всі зібрані і складені документи Косенко М. передав разом зі своїми поясненнями про шляхи своїх пошуків убивці прокурору області.

Оцініть доказове значення поданих Косенком М. документів.

Що має робити прокурор в цій ситуації?

4. 23 травня Маруненко з метою угону проник в автомобіль «ВАЗ 2109», який знаходився рядом з будинком, але не зміг реалізувати свій злочинний умисел, так як в цей час вийшов на вулицю власник автомобіля Ващенко. Злочинець втік. Ващенко виявив в салоні автомобіля чужі осіннє пальто, ліцензію на газовий пістолет на ім'я Гороженко О.Д. по даному факту порушено кримінальне провадження.

Чи є пальто та ліцензія доказами по справі (та якими саме)?

5. 25 червня Кравченко І.І. разом з дружиною Кравченко С.В. та неповнолітньою дочкою Оленою, знаходились на території міського парку. В ході сварки з дружиною Кравченко І.І. наніс їй побої, заподіявши тим самим легкі тілесні ушкодження.

За заявою постраждалої інформацію було внесено до ЄРДР та розпочато досудове розслідування. Виникла необхідність допиту в якості свідка

Кравченко Олени, яка була попереджена про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих свідчень. Не дивлячись на її небажання давати показання проти батька. її зобов'язали це зробити.

Оцініть дії слідчого та допустимість отриманих доказів.

6. До суду надійшла угода про визнання винуватості між підозрюваним та прокурором. Суд відмовив у її затвердженні, мотивуючи це тим, що в даному кримінальному провадженні не досягнута мета кримінального процесуального доказування – не встановлена об'єктивна істина (тобто всі обставини так як вони мали місце в дійсності незалежно від думок суб'єктів пізнання).

Чи правильне рішення прийняв суд? Що є метою доказування в сучасному вітчизняному кримінальному процесі та який її зміст? Як змінювалися уявлення щодо сутності мети доказування в теорії доказування?

7. Коломийченко, затриманий за підозрою у вчиненні 27 квітня 2022 р. крадіжки майна у Дончака, на допиті заявив слідчому, що крадіжку вчинити не міг, бо в цей період їздив до Харкова, щоб провідати хвору матір.

При особистому обшуку у Коломийченка були вилучені два залізничні квитки: Київ – Харків за 26 квітня і Харків – Київ за 27 квітня 2022 р.

Про які джерела доказів і види доказів йдеться в умові задачі? Чи достатньо їх для прийняття слідчим рішення про закриття провадження щодо Коломийченка?

8. Проводячи у кримінальному провадженні щодо пограбування слідчі (розшукові) дії та спостерігаючи за свідком Ступаком, слідчий відмітив, що той весь час хвилюється, дуже нахабно себе поводить та інколи, відмовляється від дачі показань на суттєві питання. На підставі сукупності непрямих доказів та такої поведінки Ступака, у слідчого виникло переконання у його причетності до вчинення кримінального правопорушення та щодо необхідності застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У відповідному клопотанні слідчому судді, окрім наведених доказів на підтвердження причетності останнього до вчинення правопорушення, слідчий також вказав на таку поведінку підозрюваного Ступака.

Як ви вважаєте, чи входить до предмета доказування відповідна поведінка підозрюваного і яке вона має значення?

9. У відділення невідкладної хірургії був доставлений Савенко, якого водій автомобіля, грубо порушивши правила дорожнього руху, збив на пішохідному переході, заподіявши постраждалому численні травми і переломи. Коли Савенка

готували до операції, в кишенях його куртки, піджака і брюк знайшли значну кількість годинників, коштовностей і ювелірних виробів. Під час розслідування кримінальної справи про ДТП слідчий зібрав достатньо доказів, які викривали потерпілого у вчиненні крадіжок із квартир.

Оцініть належність цих доказів по справі про заподіяння тілесних ушкоджень Савченку.

10. До слідчого надійшло клопотання захисника підозрюваного Челомбитько Н. М. про проведення обшуку у квартирі останнього. Слідчий, прийнявши рішення задовольнити клопотання захисника, звернувся до слідчого судді з клопотанням, погодженим з прокурором, про надання дозволу на проведення обшуку у квартирі Челомбитько Н. М.

Отримавши ухвалу слідчого судді про надання дозволу на проведення обшуку, слідчий провів відповідну слідчу (розшукову) дію, але без участі сторони захисту, посилаючись на її специфіку. У ході обшуку були виявлені та вилучені предмети, які свідчать про непричетність підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення.

Під час судового провадження стороною обвинувачення було заявлено клопотання про визнання протоколу обшуку та предметів, які були вилучені в результаті цієї слідчої (розшукової) дії, недопустимими доказами у справі, оскільки має місце порушення вимог процесуального закону щодо цієї слідчої (розшукової) дії, а саме: в протоколі обшуку житла відсутній підпис одного з понятих. Допитати ж понятого як свідка щодо його особистої участі у проведенні слідчої (розшукової) дії суд не мав можливості через смерть останнього. По суті заявленого клопотання сторона захисту висловила заперечення.

Яке рішення повинен постановити суд у цьому випадку?

У чому процесуально виявляється доктрина «сприяння захисту» (favor defensionis)?

Розкрийте сутність поняття «асиметрія доказування».

11. 14 вересня у міському парку було виявлено труп жінки, особа якої була невдовзі встановлена. Нею виявилась громадянка Гуськова. В той же день відомості про скоєне правопорушення внесене в ЄРДР за ознаками злочину, передбаченого ст. 115 КК України. У ході розслідування було встановлено, що останнім, хто бачив Гуськову, був її чоловік – Гуськов Р.Т., з яким вона була в неприязних стосунках з-за його постійних ревнощів.

Чоловіка потерпілої було допитано як свідка. З самого початку допиту слідчий заявив Гуськову Р.Т.: «У слідства є достатньо доказів про вашу причетність до умисного вбивства. Що ви можете сказати з цього приводу?» «Це я вбив свою

дружину» - зізнався Гуськов Р.Т. Слідчий оформив це зізнання протоколом. У ході обшуку у житлі Гуськова Р.Т. було виявлено знаряддя вбивства - ніж із слідами людської крові, яка за висновком експерта співпадає по групі із кров'ю потерпілої. Проведено також слідчий експеримент, в якому Гуськов Р.Т. в якості свідка вказав на механізм нанесення ножових поранень своїй дружині, від яких вона померла. Після цього слідчий повідомив Гуськова Р.Т. про підозру. На допиті у якості підозрюваного Гуськов Р.Т. заявив «Підтверджую свої показання, що були мною надані в якості свідка. Більше нічого додати не можу». Через два дні слідчий склав обвинувальний акт і передав його до суду.

Чи були допущені порушення кримінального процесуального закону у ході досудового розслідування?

12. Перевіряючи алібі підозрюваного Головача про те, що у день вчинення крадіжки із квартири Сєдова він, Головач, протягом усього робочого дня знаходився у приватного нотаріуса Шмельової, де оформляв документи на одержання спадщини. Слідчий викликав як свідка Шмельову і запропонував їй дати відповіді на питання про дату, час та інші обставини відвідування нотаріуса підозрюваним, а також про зміст вчинених нею нотаріальних дій. Шмельова відповідати на будь-які питання слідчого відмовилася, вказавши на неможливість розкриття професійної таємниці нотаріуса.

Чи є законною відмова нотаріуса Шмельової від давання показань?

13. До міського прокурора звернувся священнослужитель із Благовіщенської церкви і повідомив, що прихожанин Бутенко на сповіді, розкаюючись, розказав, що три тижні тому із ревнощів вбив самотню жінку, з якою кохався, а труп вивіз до лісу і закопав.

Чи буде повідомлення священнослужителя доказом у кримінальному провадженні?

14. На Тимощука було вчинено розбійний напад, внаслідок якого він зазнав важких травм голови. На виклик прибула оперативна група у складі слідчого, оперативного співробітника та патрульного поліцейського. Вказані особи чули пояснення Тимощука стосовно обставин вчиненого злочину. Потерпілий говорив недовго, після чого втратив свідомість. Знову прийшов до тями Тимощук у машині швидкої медичної допомоги, де розповів лікарю бригади швидкої медичної допомоги про обставини вчиненого кримінального правопорушення та помер на шляху до лікарні.

За вчинення даного кримінального правопорушення було засуджено двох осіб. У якості доказів на підтвердження встановлених судом обставин у вироку суд

зазначив показання слідчого, оперативного співробітника, патрульного поліцейського та лікаря з чужих слів.

Оцініть дії суду. Які види показань з чужих слів можна визнати допустимими доказами?

15. У кримінальному провадженні по обвинуваченню Петроченко у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 152 КК України, речовим доказом була визнана нижня білизна потерпілої Коломойцевої. У резолютивній частині вироку суд зазначив – «повернути речовий доказ – нижню білизну – потерпілій Коломойцевій Г. І.». Однак потерпіла відмовилася забирати свої речі, оскільки, за її словами, вони нагадували їй про неприємну подію. Відповідальний працівник апарату суду запакував нижню білизну та направив на адресу Коломойцевої поштою.

Який порядок вирішення питання про долю речових доказів, наданих до суду? Що таке реституція в кримінальному провадженні? Який порядок повернення речових доказів?

16. Під час розслідування кримінального провадження за підозрою Журкану у вчиненні злочину, передбаченого ст. 209 КК України (легалізація (відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом) у слідчого виникли труднощі кваліфікації вчиненого діяння через невизначеність поняття «вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскування незаконного походження коштів». Слідчий звернувся із запитом на кафедру кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, описав фактичні обставини справи, поставив запитання: Чи міститься в діях Журкану склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 209 КК України?

Письмову відповідь кафедри слідчий долучив до матеріалів кримінального провадження, а в обвинувальному акті вказав, що вина Журкану підтверджується науковим висновком кафедри кримінального права.

Чи відповідають вимогам закону дії слідчого? Оцініть доказове значення вказаного наукового висновку.

17. Слідчим при огляді одежі підозрюваного у вчиненні умисного вбивства Савченка на його светрі у присутності понятих було вилучено 9 волосин, які ймовірно належать людині, про що було вказано в протоколі огляду предмета. Експерт, який проводив порівняльне дослідження вилучених із одежі підозрюваного волосин із волоссям потерпілого, у запечатаному конверті виявив 12 волосин. Провівши дослідження, він дійшов висновку, що 4 волосини із досліджених ним дванадцяти належать вбитому.

Чи можна допустити висновок експерта як обвинувальний доказ щодо Савченка?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Ситуація: Слідчий під час огляду місця події знайшов на підлозі кухні відбитки пальців. Як в ході подальшого розслідування з'ясувалось, вони належать сусіду потерпілого Крамаренко, який стверджує, що заходив до потерпілого, але лише для позичення кухонної сільнички.

Оцініть ситуацію та надайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. Як слідчий повинен оцінити цей доказ згідно із вимогами належності та допустимості?
2. Яке значення для встановлення істини у даному кримінальному провадженні має пояснення сусіда Крамаренко?
3. Чи можна виявлені та вилучені на місці події відбитки пальців використати для формування висновку про причетність свідка Крамаренка до вчинення кримінального правопорушення?

! Відповіді рекомендовано оформити у вигляді доповіді.

Завдання 2.

Ситуація: У справі про крадіжку з квартири Терещенка, потерпілий стверджує, що бачив обличчя злодія і впізнав його у затриманому на той час підозрюваному Фомі. Проте Фома на допиті зазначив, що крадіжку вчинити не міг, оскільки у той час знаходився в іншому місці. Алібі підозрюваного підтверджується відеозаписом з камер спостереження в іншому місці на момент скоєння злочину.

Оцініть ситуацію та надайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. Як повинні оцінюватися ці суперечливі докази?
2. Які принципи доказування має застосувати суд?

Додаткове завдання:

Визначте про які види та джерела доказів йдеться в умові задачі.

Відповідь оформіть у таблицю

Види доказів	Джерела доказів

Завдання 3.

Ситуація: Оперативні співробітники надали слідчому флешку з відеозаписом розмови підозрюваного Оліфіра, під час якої він визнає свою участь у злочині. Встановлено, що запис було зроблено без дозволу суду.

Оцініть ситуацію та надайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. Чи може цей запис бути допустимим доказом?
2. Що повинен зробити слідчий для того, щоб забезпечити допустимість доказів?
3. Як адвокат може реагувати на надання такого доказу?

Додаткове завдання:

Від імені адвоката Оліфіра складіть процесуальний документ – реакцію на вказані дії слідчого.

СКЛАДІТЬ СХЕМУ

З'ясуйте сутність «*доктрини «сприяння захисту.*

Результати дослідження оформіть схематично.

ЗАПОВНІТЬ ТАБЛИЦЮ

Порівняйте дві відомі доктрини у сфері права – **«чай і чорнило»** та **«розбите дзеркало»**. Визначте:

1) основні положення кожної доктрини;
2) сфери права, в яких застосовуються ці доктрини;
3) юридичний зміст кожної з них (у чому їхня сутність, що вони означають на практиці);
4) як кожна з доктрин впливає на вирішення спорів чи побудову правової аргументації;
5) подібності та відмінності між цими доктринами.

Відповідь оформіть у таблицю

Визначте:	**чай і чорнило**	**розбите дзеркало**
основні положення кожної доктрини		
сфери права, в яких застосовуються ці доктрини		
юридичний зміст кожної з них (у чому їхня сутність, що вони означають на практиці)		

як кожна з доктрин впливає на вирішення спорів чи побудову правової аргументації		
подібності та відмінності між цими доктринами		

ТЕМИ ЕСЕ-РОЗДУМІВ

1. Співвідношення процесу пізнання та доказування у кримінальному процесі.
2. Непрямі докази – особливості роботи з ними.
3. Допустимість доказів у кримінальному процесі України та США – порівняльний аналіз.
4. Логічні помилки допущені при дослідженні обставин справи та їх вплив на правильність розслідування кримінальної справи.
5. Процесуальний порядок застосуваня наукрво-технічних засобів та перспективи їх подальшого удосконалення.
6. Використання штучного інтелекту у процесі доказування: етика, ризики, законодавчі аспекти.
7. Формування внутрішнього переконання судді під час оцінки доказів.
8. Роль захисника у формуванні доказової бази.
9. Докази-результати негласних слідчих (розшукових) дій: допустимість та оцінка.
10. Особливості використання електронних доказів у кримінальному процесі.
11. Порівняльний аналіз стандартів доказування у кримінальному та цивільному процесі.

ТЕСТИ

1. Що відноситься до процесуальних джерел доказів?

А) показання;

Б) речові докази;

В) документи;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

2. Що з перерахованого НЕ належить до доказів?

А) докази, які прямо підтверджують існування обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;

Б) докази, які прямо підтверджують відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;

В) докази, які непрямо підтверджують існування обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;

Г) докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

3. Як називається Доказ, на який не може посилатися суд при ухваленні судового рішення?

А) належним;

Б) допустимим;

В) недопустимим;

Г) достовірним.

4. Хто визнає докази допустимими?

А) суд;

Б) прокурор;

В) слідчий суддя;

Г) сторони кримінального провадження.

5. Що у кримінальному провадженні підлягає обов'язковому доказуванню?

А) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

Б) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

В) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

6. На кого кримінальний процесуальний закон НЕ покладає обов'язок доказування?

А) на слідчого;

Б) на прокурора;

В) на суд;

Г)на потерпілого.

7. Яким способом сторона обвинувачення здійснює збирання доказів?

А) шляхом проведення слідчих (розшукових) дій;

Б) шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

В) шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

8. Як називаються відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження?

А) показання;

Б) докази;

В) пояснення;

Г) висновки.

9. Як називаються матеріальні об’єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об’єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом?

А) особистими доказами;

Б) речовими доказами;

В) письмовими доказами;

Г) висновками експерта.

10. Що може належати до документів, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження?

А) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

Б) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов’язковість яких надано Верховною Радою України;

В) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

11. У якій формі надається висновок експерта?

А) тільки в письмовій;

Б) тільки в усній;

В) в письмовій, а під час судового засідання в усній;

Г) у формі відеозапису.

12.Хто підписує висновок експерта?

А) експерт;

Б) прокурор;

В) слідчий суддя;

Г) начальник експертної установи.

13. Хто підписує протокол?

А) усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії;

Б) прокурор та захисник;

В) слідчий суддя;

Г) секретар судового засідання.

14. Що може виступати в якості додатків до протоколу?

А) спеціально виготовлені копії, зразки об’єктів, речей і документів;

Б)письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

В) стенограма, аудіо -, відеозапис процесуальної дії; фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп’ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу;

Г) всі перераховані варіанти вірні.

15. Де зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії?

А) в архіві суду;

Б) у матеріалах кримінального провадження;.

В) у журналі судового засідання;

Г) у протоколі.

16. Хто підписує журнал судового засідання?

А) усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії;

Б) прокурор та захисник;

В) слідчий суддя;

Г) секретар судового засідання.

17. Як називається процесуальна діє, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію?

А) протокол;

Б) клопотання;

В) повідомлення;

Г) ухвала.

18. Як називаються встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії?

А) граничні строки;

Б) процесуальні строки;

В) позовна давність;

Г) процесуальний період.

19. Що не відноситься до процесуальних витрат?

А) витрати на правову допомогу;

Б) витрати пов'язані із залученням прокурора;

В) витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;

Г) витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів.

20. За чий рахунок надається безоплатна правова допомога?

А) за рахунок коштів Державного Бюджету України;

Б) за рахунок коштів суду, в якому здійснюється кримінальне провадження;

В) за рахунок коштів державного казначейства:

Г) за рахунок підозрюваного чи обвинуваченого.

21. Хто несе витрати пов'язані із залученням свідків?

А) свідки самостійно;

Б) суд;

В) за рахунок коштів Державного Бюджету України;

Г) сторона кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідка.

22. Де фіксується рішення щодо процесуальних витрат?

А) у протоколі судового засідання;

Б) у заяві потерпілого;

В) у вироку суду або ухвалі;

Г) у клопотанні однієї із сторін.

Контрольні питання

1. Що таке процес доказування?
2. З яких елементів складається процес доказування?
3. Якими способами здійснюється процес доказування?
4. Яку питому вагу займає доказування в кримінальній процесуальній діяльності?
5. Що таке предмет доказування?
6. Що треба розуміти під межами та обсягом доказування?
7. Які особливості процесу доказування в різних стадіях процесу?
8. З якою метою законодавець вимагає встановлення (виявлення) причин і умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення?
9. Що слід розуміти під допустимістю доказу?
10. В якій статті КПК України дається поняття доказу?
11. Які є джерела доказів у кримінальному процесі? В якій статті КПК дається їх перелік?
12. Що слід розуміти під допустимістю доказу?
13. Що таке належність доказу?
14. Яке значення має правильне процесуальне оформлення доказу?
15. Як у теорії доказів прийнято класифікувати (групувати) докази та їх джерела?
16. Чи однакове доказове значення мають первинні і похідні докази та їх джерела?
17. Що виступає критерієм (підставою) поділу доказів на прямі і непрямі?
18. Що таке перевірка доказів?
19. Які слідчі (розшукові) дії проводяться для збирання та перевірки доказів?
20. Які способи засвідчення та закріплення доказової інформації!
21. Хто приймає участь у доказуванні?
22. На кого покладено обов’язок доказування?
23. Від кого можуть бути прийняті докази?
24. Що таке оцінка доказів і як вона здійснюється?
25. Які обов’язки захисника в процесі доказування?

Додаткова література

1. Метелев О.П. Цифрові докази в кримінальному процесі: типологічна характеристика. В*існик кримінального судочинства* 2023. № 1. С. 42-53.

2. Бондарчук А.С. Криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні: поняття та ознаки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 625-634.

3. Рябченко К. С. Додатковий предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Juridical science*. 2020. № 2 (104). С. 430–438.

4. Старенький О.С. Витребування документів як засіб отримання доказів захисником у кримінальному провадженні: проблеми визначення процесуальної форми. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 58-69.

5. Вапнярчук В.В. Витребування та отримання, проведення інших процесуальних дій як способи збирання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 3. Т. 3. С. 85-89.

6. Чемерис І.М. Проблемні питання збирання доказів у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 341–343.

7. Чорноус Ю.М., Гвоздюк В.В. Методологічні засади використання практики Європейського суду з прав людини у тактиці проведення слідчих (розшукових) дій. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2 (22). С. 38–47.

8. Вапнярчук В. В. Стандарт кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 100-112.

9. Безносюк А. М. Доведеність поза розумним сумнівом та достовірність як стандарти доказування у кримінальному процесі України. *Судова апеляція*. 2014. № 3. С. 23-28.

10. Шеремет А. П. Теоретичні основи джерел доказової інформації. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2012. 110 с.

11. Шило О. Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №1. С. 151–156.

12. Шумило М.Є. Юридична конструкція доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. №1. С. 59-67.

13. Стоянов М.М. Система правил допустимості доказів у кримінальному провадженні України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 70. С. 245-250.

14. Старенький О.С. Законодавчі нововведення щодо процесуального порядку провадження окремих слідчих (розшукових) дій як засобів отримання доказів у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. №4. С. 82-93.

15. Пілюков Ю. Процесуальні вимоги до висновку експерта у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3 (15). С. 99-102.

16. Крет Г.Р. Перевірка доказів у структурі кримінального процесуального доказування. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. Вип. 15. С. 143-150.

17. Гумін О. М., Коваль М. М. Докази у кримінальному процесі України: поняття та класифікація. *Приватне та публічне право*. 2018. № 3. С. 63-66.

18. Бондар В. С., Кривонос М. В. Зміст та особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. № 3. С. 195–209.

19. Рабінович П., Ратушна Б. Європейські стандарти належного доказування у кримінальному судочинстві та стан дотримання їх в Україні. *Право України*. 2014. № 10. С. 53–64.

20. Шульгін С. О. Достатність доказів як підстава прийняття процесуальних рішень слідчим та прокурором. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 2. С. 109–117.

21. Крицька І. О. Зберігання речових доказів у кримінальному провадженні: мета, способи, умови й суб'єкти. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 178–181.

22. Ярослав Ю. Ю. Оцінка висновку експерта за допомогою спеціальних знань. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці. URL: https:// expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/1064-yaroslav-yu-yu-otsinkavisnovku-eksperta-za-dopomogoyu-spetsialnikh-znan.

ТЕМА 5. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ

1. Поняття та види заходів кримінального процесуального примусу.
2. Підстави і мета застосування заходів кримінального процесуального примусу.
3. Заходи забезпечення кримінального провадження – поняття, система, підстави та порядок застосування.
4. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні.
   4.1 Особисте зобов'язання.
   4.2 Особиста порука.
   4.3 Застава.
   4.4. Домашній арешт.
   4.5 Тримання під вартою.

Теоретичні відомості

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені КПК заходи примусового характеру, що застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановленій законом, з метою подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпечення його дієвості.

Види підстави та процесуальний порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження міститься у розділі ІІ КПК України.

Ці заходи характеризуються такими специфічними ознаками:

1) мають процесуальний характер і регулюються кримінальним процесуальним законом, а тому є складовою кримінальної процесуальної форми;

2) підстави, межі та порядок їх застосування детально регламентовані законом;

3) вони спрямовані на досягнення єдиної мети – забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість;

4) мають виражений примусовий характер, який залежить не від порядку реалізації цих заходів, а від їх законодавчої моделі. Навіть коли особа не заперечує проти обмеження її прав і свобод, що пов'язане із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, вони все одно мають примусовий характер, оскільки сама можливість застосування примусу передбачена законом;

5) мають виключний характер – тобто застосовуються лише в тих випадках, коли іншими заходами публічні завдання кримінального провадження досягнути неможливо;

6) специфічним є суб'єкт застосування – ним, як правило, є слідчий суддя, суд.

Заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися до – підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також інших осіб залежно від характеру конкретного заходу, обставин кримінального провадження, а також поведінки при його застосуванні.

Гарантії законності та обґрунтованості застосування обмежувальних заходів:

1) заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються тільки після реєстрації заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР);

2) підстави, межі і порядок їх застосування чітко визначені в кримінальному процесуальному законі;

3) застосовуються тільки на підставі ухвали слідчого судді або суду;

4) нормативний характер вимог до змісту клопотання, яким ініціюється вирішення слідчим суддею чи судом питання про їх застосування, а також вимог до змісту ухвали слідчого судді, суду;

5) встановлення строків застосування цих заходів і порядку їх продовження;

6) юридична відповідальність за незаконне застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Заходи забезпечення кримінального провадження можна класифікувати за різними критеріями, зокрема:

1) за цілями застосування:

– заходи, що забезпечують участь підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи). Ці заходи пов'язані із суттєвим обмеженням свободи підозрюваного, обвинуваченого, мають специфічну мету та особливий порядок застосування;
– заходи, що забезпечують отримання засобів доказування (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів тощо). На відміну від запобіжних, завдання цих заходів полягає у забезпеченні слідчому та суду можливості виявити, вилучити та дослідити докази; – заходи, що спрямовані на забезпечення законного порядку під час провадження в справі (привід, накладення грошового стягнення, відсторонення від посади);

– заходи зі забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо);

2) за часом дії:

– заходи, що тривають упродовж певного часу (запобіжні заходи, відсторонення від посади, арешт майна тощо);

– заходи, які є короткочасними (тимчасовий доступ до речей і документів; привід тощо);

3) за підставами застосування:

– заходи, що застосовуються у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків (привід, запобіжні заходи тощо);

– заходи, які застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна);

4) за режимом обмеження прав і свобод людини:

– заходи, пов'язані з ізоляцією особи (тримання під вартою, домашній арешт, затримання особи);

– заходи, не пов'язані з ізоляцією особи (накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, особиста порука, застава тощо).

Перелік **заходів забезпечення кримінального провадження**:

1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;

2) накладення грошового стягнення;

3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;

4) відсторонення від посади;

5) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

6) тимчасовий доступ до речей і документів;

7) тимчасове вилучення майна;

8) арешт майна;

9) затримання особи;

10) запобіжні заходи (ст. 131 КПК України).

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов’язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються (ст. 132 КПК України).

Слідчий, прокурор, суд під час досудового розслідування мають право ***викликати особу***, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов’язковою.

Слідчий суддя під час досудового розслідування чи суд під час судового провадження має право за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя чи суд встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у порядку встановленому КПК України викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з’явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі:

- від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора;
- від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду (ст. 139 КПК України).

Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

У разі якщо особа подала письмову заяву на одержання повісток про виклик у конкретному кримінальному провадженні з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремої підсистеми (модуля), днем вручення повістки про виклик до слідчого судді, суду є день отримання судом повідомлення про доставлення повістки про виклик до слідчого судді, суду на офіційну електронну адресу особи.

Поважними причинами неприбуття особи на виклик є:

- затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
- обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;
- обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);
- відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;
- тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;
- смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;
- несвоєчасне одержання повістки про виклик;
- інші обставини, які об'єктивно унеможливлюють з'явлення особи на виклик.

Привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час.

Рішення про здійснення приводу приймається: під час досудового розслідування - слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали (ст. 140 КПК України).

Виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, Національного антикорупційного бюро України або Державного бюро розслідувань.

Грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК України, за невиконання процесуальних обов'язків.

Грошове стягнення накладається:

- під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою;
- під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

У разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи в порядку (ст. 148 КПК України).

Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину - щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу (ст. 154 КПК України).

Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника.

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження (ст. 155^1 КПК України).

При вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя, суд зобов'язаний врахувати такі обставини:

1) правову підставу для відсторонення від посади;

2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;

3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

Відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення (ст. 159 КПК України).

Кримінальне процесуальне законодавство встановлює обмеження, та визначає перелік речей та документів, до яких доступ заборонено.

Також забороняється вилучення (виїмка) матеріальних носіїв інформації, пов'язаних із веденням Центральним депозитарієм цінних паперів та депозитарними установами системи депозитарного обліку цінних паперів, облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та

товариств з додатковою відповідальністю (далі – облікова система часток) і внесенням змін до них.

Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями КПК України з метою відшукання та вилучення зазначених речей і документів.

Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині другій цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов’язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено(ст. 167 КПК України).

Забороняється вилучення (виїмка) матеріальних носіїв інформації, пов’язаних із веденням Центральним депозитарієм цінних паперів та депозитарними установами системи депозитарного обліку цінних паперів, облікової системи часток і внесенням змін до них.

Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

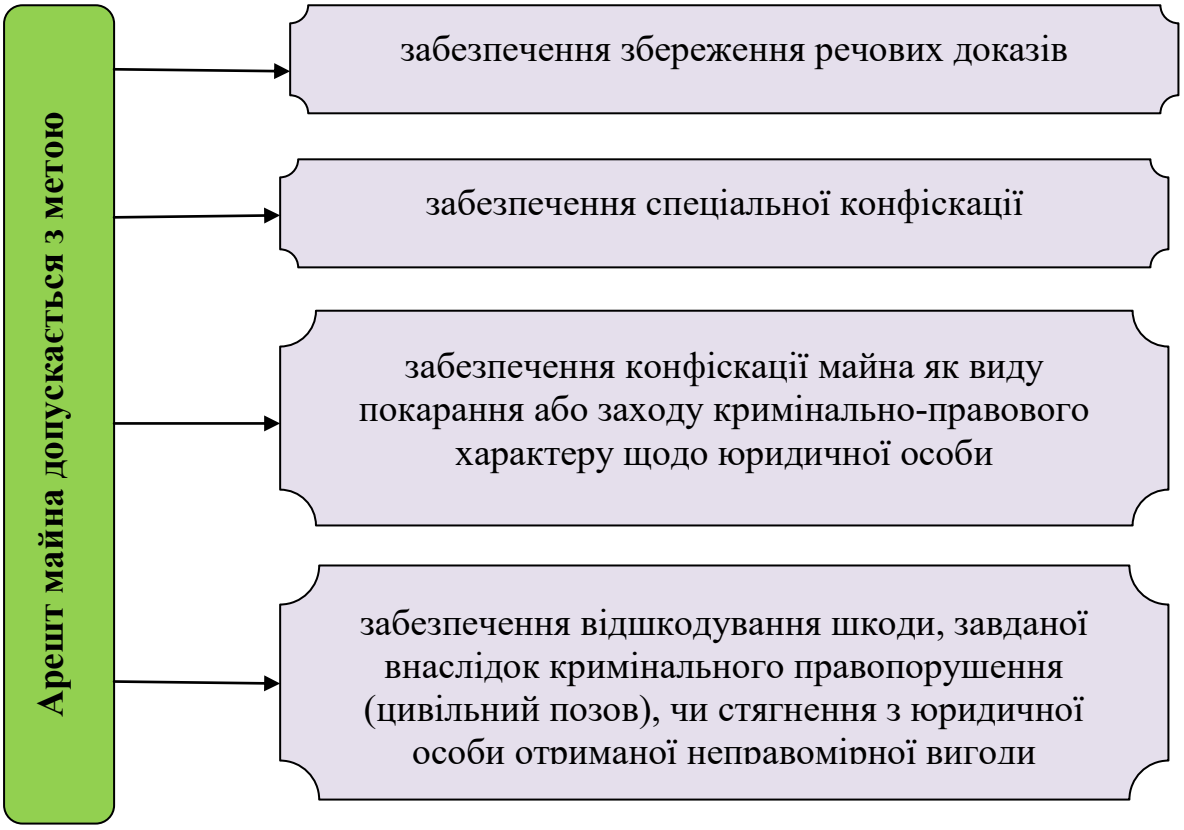
1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;

2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;

3) у разі скасування арешту;

4) за вироком суду в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

Накладення арешту на майно. Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна (ст. 170 КПК України). Мета застосування арешту майна.

Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

Запобіжні заходи.

За загальним правилом, запобіжні заходи є заходами превентивного характеру, що застосовуються з метою запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого і забезпечення кримінального провадження.

Запобіжними заходами є:

1) особисте зобов’язання;
2) особиста порука;
3) застава;
4) домашній арешт;
5) тримання під вартою (ст. 176 КПК України).

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав та в порядку, передбачених ст. 208 КПК.

Превентивний характер цих заходів чітко проявляється в цілях їх застосування, якими є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Запобіжні заходи, як і інші заходи забезпечення кримінального провадження, застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження, тобто виконання його (провадження) завдань: захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, щодо жодної особи не був застосований необґрунтований процесуальний примус і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Підставою застосування запобіжного заходу є:

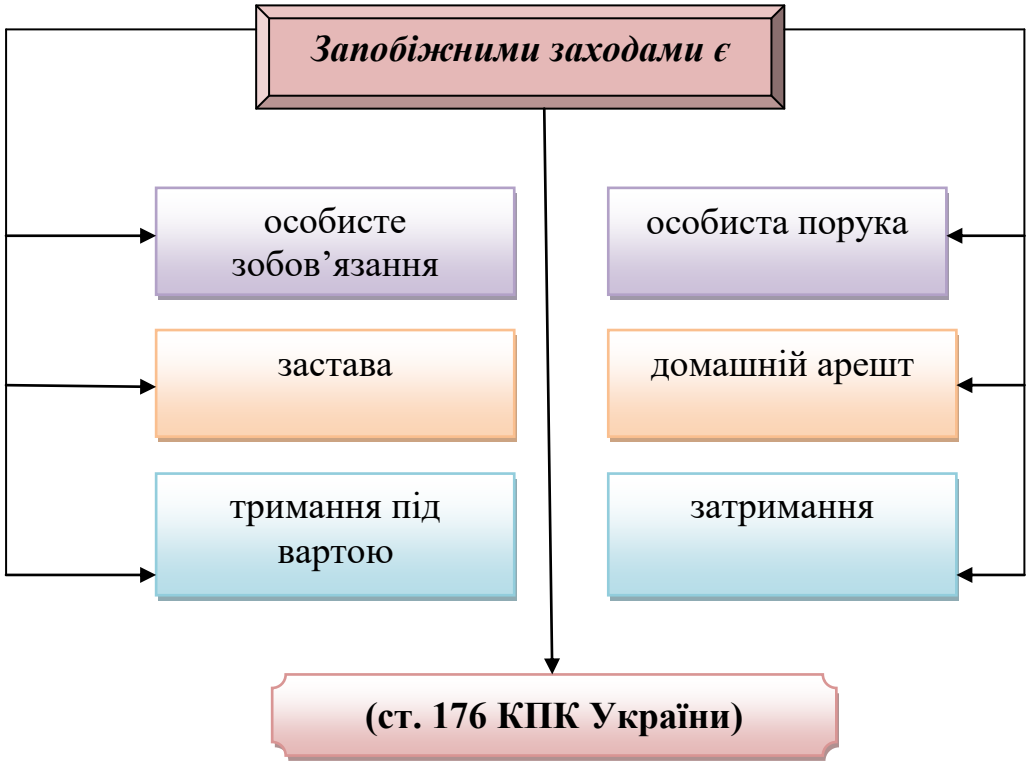
- по-перше, наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення,
- по-друге, наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може переховуватися від органів досудового розслідування, суду, перешкоджати здійсненню кримінального провадження або продовжити протиправну діяльність та ін. (ч. 2 ст. 177 КПК України).

Запобіжні заходи застосовуються:

– під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання слідчим суддею за клопотанням слідчого погодженого з прокурором або за клопотанням прокурора;

– під час судового провадження судом, за клопотанням прокурора.

Ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення.

Особисте зобов'язання – найм'якіший запобіжний захід у системі заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати визначені слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК України. А саме:

- прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;
- не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
- повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
- утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;
- не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;
- пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
- докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

– здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;
– носити електронний засіб контролю.

В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім наведеного, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких обмежувальних заходів:

– заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
– обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
– заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
– заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
– направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників.

Контроль за виконанням особистого зобов'язання виконує слідчий, якщо запобіжний захід застосовується на стадії досудового розслідування, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор.

Особиста порука як запобіжний захід полягає в отриманні від осіб, яких слідчий суддя, суд уважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання, у якому, по-перше, ці особи беруть на себе зобов'язання на першу вимогу органу досудового розслідування або суду забезпечити явку (доставити) підозрюваного або обвинуваченого, по-друге, вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, викладених в ухвалі та передбачені ст. 194 КПК України (див. вище).

Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру. Недоцільно як поручителів залучати:

– раніше судимих осіб, судимість яких не знята або не погашена, осіб, що неодноразово притягувалися до адміністративної відповідальності;

– щодо яких є дані про факти вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів;

– осіб, які зловживають алкогольними напоями;

– неповнолітніх;

– осіб, які є недієздатними або обмежено дієздатними;

– осіб, що перебувають на обліку в лікарів-психіатрів (наркологів);

– осіб з явними вадами здоров'я, які фізично не спроможні забезпечувати явку підозрюваного (обвинуваченого);

– працівники суду, прокуратури, органів Національної поліції.

Поручителю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший.

У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі:

1) у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, – від десяти до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

4) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років, – від двадцяти до п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор.

Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби.

Суть цього обмеження полягає у тому, що орган досудового роз слідування та (чи) суд точно знає місцезнаходження підозрюваного (обвинуваченого), відтак має можливість забезпечити явку вказаної особи для проведення процесуальних дій та контролювати поведінку особи, виконання покладених на неї обов'язків.

Заборона залишати житло може бути визначена цілодобово або в певний період доби, наприклад у нічний час. Це вирішується слідчим суддею з урахуванням тяжкості вчинення злочину та обставин його вчинення, особи підозрюваного (обвинуваченого), зокрема самостійного проживання або проживання з сім'єю, постійного місця роботи тощо.

Домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі.

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати *двох місяців*. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати *шести місяців*. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.

Працівники органу Національної поліції, що контролюють до тримання підозрюваним (обвинуваченим) виконання вимог запобіжного заходу (домашній арешт), мають право:

– з'являтися в житло цієї особи залежно від того, чи запобіжний захід застосовано цілодобово або у певний період доби, вказані візити можливі також і в нічний час;

– вимагати надати пояснення (і усні, і письмові) з питань, пов'язаних із виконанням покладених на підозрюваного (обвинуваченого) зобов'язань, визначених ч. 5 ст. 194 КПК України;

– використовувати електронні засоби контролю для забезпечення ефективності домашнього арешту.

Застава як запобіжний захід полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, із метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків. Законом не передбачена можливість використовувати як предмет застави майно або майнові права.

Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставодавцем). Заставодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності.

Розмір застави визначається у таких межах:

1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який полягає в обмеженні свободи особи й утриманні її в установі поперед нього ув'язнення. Винятковість цього запобіжного заходу полягає в тому, що застосовується він тільки тоді, якщо прокурор доведе, що жоден із м'якших запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам:

- переховування від органів досудового розслідування або суду,
- перешкоджання встановленню істини у кримінальному провадженні,
- продовження злочинної діяльності.

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою ***не може бути*** застосований, окрім як:

1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності

підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п’яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п’ять років;

5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;

6) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв’язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК України або міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України;

7) до особи, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених розділом IX-2 КПК України.

Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяти днів.

Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого, з моменту затримання.

У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи. У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування. Сукупний строк тримання під вартою

підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою, є слідчі ізолятори Державної кримінально виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних силах України. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в ізоляторах тимчасового тримання.

Підставами для звільнення з-під варти є:

– скасування запобіжного заходу;

– зміна запобіжного заходу;

– внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою;

– закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду, постанови прокурора, прийнятої у випадках та порядку, передбачених ст. 615 КПК України, про тримання під вартою або закінчення передбаченого законом строку тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо цей строк не продовжено в установленому законом порядку;

– закінчення максимального строку тимчасового або екстрадиційного арешту, передбаченого КПК України;

– припинення (скасування) тимчасового або екстрадиційного арешту;

– звільнення особи з-під екстрадиційного арешту судом.

Основні поняття та терміни: попередження злочинної діяльності, припинення злочинної діяльності, заходи державного примусу, запобіжні заходи, обрання запобіжного заходу, зміна запобіжного заходу, скасування запобіжного заходу, ухилення від слідства, особисте зобов’язання, особиста порука, домашній арешт, застава, затримання, тримання від вартою, постанова.

ЗАДАЧІ

1. На очах співробітника Національної поліції водія автомобіля ВАЗ 2109 збив людину, та не зупинившись, на великій швидкості залишив місце пригоди. Співробітник поліції став переслідувати злочинця. Водія вдалось затримати лише через 20 хвилин на відстані 15 км від місця пригоди.

Чи є в даній ситуації підстави для затримання особи за підозрою у вчиненні злочину?

2. 12 червня громадянка Нікітіна разом зі співмешканцем Константиновим проникли в квартиру громадянки Борисової, звідки вкрали магнітофон, шкіряну куртку, норкову шапку, зонт, шкіряну кепку. Нікітіна ніде не працює, не має постійного місця проживання, раніше не судима, має на вихованні дитину 10 місяців, зловживає алкоголем та неодноразова раніше попереджалась з приводу вживання наркотичних речовин.

Слідчий обрав у відношенні Нікітіної запобіжний захід – тримання під вартою.

Чи правомірні дії слідчого щодо обрання такого запобіжного заходу?

3. Прокурор, який брав участь в розгляді справи судом першої інстанції подав апеляцію, тому що відмовляючи у задоволенні клопотання про обрання щодо Буніна Л.Д. запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, слідчий суддя не врахував, що новий злочин, передбачений ч.2 ст. 307 КК України, Бунін вчинив перебуваючи під особистим зобов'язанням в іншому кримінальному провадженні, у якому він звинувачувався у скоєнні кількох аналогічних злочинів.

Просив ухвалу скасувати, справу надіслати на новий судовий розгляд в той же суд в іншому складі.

Бунін заявив, що він не порушував умови запобіжного заходу, постійно проживає за визначеною адресою.

Яке рішення та з яких підстав має ухвалити суд в такому випадку?

4. У процесі досудового розслідування кримінального провадження 22 березня 2025 року слідчим було подано клопотання до слідчого судді про накладення грошового стягнення на підозрюваного Клименко за невиконання ним процесуальних обов'язків у формі неприбуття на виклик слідчого.

Клопотання було розглянуто слідчим суддею 27 березня 2025 року, за участю слідчого та підозрюваного, і задоволено. На Клименко було накладено грошове стягнення у вигляді 3 розмірів мінімальної заробітної плати. 29 березня, після отримання копії ухвали слідчого судді, Клименко подав апеляційну скаргу на дану ухвалу до вищестоящого суду. У скарзі підозрюваний не погоджувався з мотивувальною частиною ухвали, крім того, він зазначив, що через хворобу не зміг повноцінно взяти участь у судовому засіданні і аргументувати свою позицію.

Дайте правову оцінку ситуації.

5. По справі на ухиленню від сплати податків, слідчий Іванов, вирішив застосувати до підозрюваного Ігнатенко захід забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна.

Який порядок обрання даного заходу забезпечення кримінального провадження?

6. 16-річний Зубенко, затриманий за підозрою у вчиненні крадіжки ювелірних виробів з квартири Денисенка, просив слідчого не повідомляти про його затримання батькам та по місцю навчання – в кооперативний технікум.

Чи може слідчий задовольнити таке прохання підозрюваного?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Ситуація: 21 березня 2025 р., біля 12 години, на території музею народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» у м. Львові був затриманий Галімзянов. Він, перебуваючи у нетверезому стані, чіплявся до відвідувачів 51 музею та його працівників, брудно лаявся, а потім напав на громадянина Синельникова, вдарив його ножем у живіт, спричинивши тяжкі тілесні ушкодження.

Галімзянов був затриманий працівниками поліції, які здійснювали охорону парку, і доставлений в райвідділ поліції, де після складання протоколу затримання його о 14 год 30 хв. 21 березня помістили до камери затриманих. Наступного дня о 17 год 30 хв. про затримання Галімзянова телефоном був повідомлений прокурор району, який наступного дня вніс клопотання до слідчого судді про обрання запобіжного заходу – взяття під варту.

Того ж дня суддя, ознайомившись з матеріалами справи, виніс постанову про запобіжний захід - взяття під варту.

1 квітня 2025 р. слідчий склав повідомлення про підозру Галімзянова у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України, але враховуючи, що він затриманий і перебуває в камері тримання затриманих Національної поліції, запобіжних заходів до нього не вживав.

Після допиту Галімзянова як підозрюваного, під час якого останній визнав повністю свою вину, слідчий виніс постанову про переведення його до слідчого ізолятора.

Оцініть ситуацію та надайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. До кого можна застосовувати запобіжні заходи?
2. Пригадайте, хто є підозрюваним у кримінальному процесі України та порядок і підстави його затримання.
3. У чому полягають процесуальні гарантії від незаконного затримання?

4. Де відповідно до закону мають утримуватися затримані (підозрювані) та особи (як правило, обвинувачені), щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту?
5. Чи були допущені порушення процесуального закону з боку посадових осіб в описаній ситуації?

! Відповіді рекомендовано оформити у вигляді доповіді.

Завдання 2.

Ситуація: Під час досудового розслідування кримінального провадження за фактом шахрайства, слідчий дізнався, що підозрюваний Проненко придбав квиток на літак до Туреччини. У нього немає судимостей, але є родичі за кордоном.

Оцініть ситуацію та надайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. Який запобіжний захід доцільно обрати в даній ситуації?
2. Чи є підстави для застосування тримання під вартою?
3. Які докази слідчий має надати слідчому судді для обґрунтування необхідності застосування запобіжного заходу?

Додаткове завдання:

Створіть проєкт клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу.

Завдання 3.

Ситуація: Підозрюваному у вчиненні крадіжки Коноваленко обрали запобіжний захід – домашній арешт із носінням електронного засобу контролю. Через технічну несправність браслет перестав передавати сигнал.

Оцініть ситуацію та надайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. Чи є підстави для зміни запобіжного заходу?
2. Які дії повинен вчинити прокурор як процесуальний керівник?
3. Чи несе особа відповідальність за несправність засобу контролю?

! Відповіді рекомендовано оформити у вигляді доповіді.

СКЛАДІТЬ СХЕМУ

1. Проаналізуйте передбачену КПК України процедуру застосування запобіжних заходів та зобразіть схематично алгоритм обрання запобіжного заходу.

2. Проаналізуйте передбачену КПК України процедуру можливої зміни та скасування запобіжного заходу та зобразіть інформацію схематично.

ЗАПОВНІТЬ ТАБЛИЦЮ

Проаналізуйте всі передбачені КПК України види запобіжних заходів та заповніть таблицю:

Вид запобіжного заходу	Сутність запобіжного заходу	Суб'єкт застосування	Характерні особливості
Особисте зобов'язання			
Особиста порука			
Домашній арешт			
Тримання під вартою			
Застава			

СКЛАДІТЬ ПРОЄКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

1. Протокол затримання підозрюваного у вчиненні злочину.
2. Особисте зобов'язання.
3. Клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.
4. Ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.
5. Ухвала про скасування запобіжного заходу.
6. Ухвала про зміну запобіжного заходу.

ТЕМИ ЕСЕ-РОЗДУМІВ

1. Забезпечення прокурором законності застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні.
2. Умови та підстави застосування запобіжних заходів за чинним КПК України.
3. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.
4. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному провадженні.
5. Діяльність слідчого судді під час обрання запобіжних заходів.
6. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.
7. Проблемні питання застосування запобіжних заходів щодо жінок у кримінальному процесі України.

ТЕСТИ

1. Що таке запобіжні заходи?

А) способи примусового впливу на підозрюваного, обвинуваченого, з тим, щоб запобігти такій їхній поведінці, що може перешкодити досягненню завдань кримінального судочинства;

Б) способи примусового впливу на захисника, з тим, щоб запобігти такій його поведінці, що може перешкодити досягненню завдань кримінального судочинства;

В) способи примусового впливу на потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, з тим, щоб запобігти такій його поведінці, що може перешкодити досягненню завдань кримінального судочинства;

Г) способи примусового впливу на підозрюваного, обвинуваченого, які застосовуються з метою отримання доказів.

2. Обрання запобіжного заходу уповноваженої на це особи є:

А) правом;

Б) обов'язком;

В) правом і обов'язком;

Г) правильної відповіді немає.

3. Що з наведеного НЕ є запобіжним заходом?

А) тримання під вартою;

Б) застава;

В) домашній арешт;

Г) підписка про невиїзд.

4. Що з наведеного може бути вжито до обвинуваченого або підозрюваного:

А) всі вказані в законі запобіжні заходи;

Б) декілька вказаних в законі запобіжних заходів;

В) тільки один із вказаних в законі запобіжних заходів;

Г) правильної відповіді немає.

5. Строк затримання складає:

А) 24 години;

Б) 72 години;

В) 12 годин;

Г) 15 діб.

6. З якого моменту починається строк затримання?

А) фактичного затримання особи;

Б) здійснення особою злочину;

В) замаху на злочин;

Г) готування до злочину.

7. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

А) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчиненням;

Б) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

В) сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

Г) усі відповіді вірні.

8. Який процесуальний документ складається про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину?

А) постанова;

Б) рішення;

В) протокол;

Г) ухвала.

9. Що зобов’язана зробити уповноважена службова особа, що здійснила затримання у разі затримання неповнолітньої особи?

А) повідомити слідчого суддю;

Б) повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування;

В) до неповнолітніх не застосовується затримання;

Г) виступити свідком.

10. Чим за своєю суттю є взяття під варту (арешт)?

А) позбавлення права людини виїжджати за межі України;

Б) ізоляція підозрюваної у вчиненні злочину особи на п’ять діб;

В) тимчасова ізоляція підозрюваної у вчиненні злочину особи шляхом поміщення її до спеціальної установи;

Г) обмеження особистої свободи підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого шляхом поміщення їх до спеціальної установи.

11. Яка кількість поручителів визначена КПК України?

А) п’ять осіб;

Б) три особи;

В) чотири особи;

Г) дві особи.

12. Чи можлива наявність лише одного поручителя?

А) можлива, якщо особа заслуговує на особливу довіру;

Б) неможлива;

В) залежно від тяжкості злочину;

Г) за бажанням обвинуваченого.

13. Хто здійснює контроль за зобов’язанням поручителя, якщо справа перебуває у провадженні суду?

А) суддя;

Б) прокурор;

В) слідчий суддя;

Г) слідчий.

14. Тримання під вартою під час досудового розслідування не може тривати більше:

А) двох місяців;

Б) трьох місяців;

В) одного місяця;

Г) двадцяти днів.

15. Що є місцем попереднього ув’язнення, тобто місцем для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту?

А) камера попереднього ув’язнення;

Б) слідчий ізолятор;

В) колонія;

Г) в’язниця.

Контрольні питання

1. Яке поняття примусу?
2. Що таке заходи процесуального примусу?
3. Види заходів процесуального примусу та їх характеристика.
4. Яка мета застосування заходів процесуального примусу?

5. Які підстави застосування заходів процесуального примусу?
6. Поняття та види заходів забезпечення кримінального провадження?
7. Що таке затримання за підозрою у вчиненні злочину?
8. Хто має право затримати особу за підозрою у вчиненні злочину.
9. Які підстави для затримання особи за підозрою у вчиненні злочину?
10. На який строк може бути затримана особа за підозрою у скоєнні злочину?
11. Який порядок затримання?
12. Що таке запобіжні заходи?
13. Які підстави застосування запобіжних заходів?
14. Які види запобіжних заходів передбачає КПК?
15. У чому полягає суть кожного запобіжного заходу?
16. Які підстави обрання запобіжного заходу - взяття під варту?
17. Які строки тримання під вартою?
18. Де тримаються заарештовані обвинувачувані і підозрювані?
19. Які обов'язки слідчого судді при прийнятті рішення про арешт?
20. Які підстави для зміни і скасування запобіжного заходу?
21. Який порядок обрання, зміни і скасування запобіжного заходу?

Додаткова література

1. Воронцов А. В. Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою: аналіз окремих ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 46-49.

2. Мудрецька Г. В. Європейські стандарти обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: проблеми реалізації в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4(2). С. 89-97.

3. Омельченко О. Є.Практичні питання процесуального порядку апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів першої інстанції щодо обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2025. № 1. С. 126-136.

4. Гаркуша А. Г.Скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану в контексті ст. 616 КПК України. *Право і Безпека*. 2022. № 3. С. 37-47.

5. Жук А.Судовий контроль за дотриманням прав, свобод та законних інтересів підозрюваного в разі застосування тримання під вартою як запобіжного заходу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 233-238.

6. Костюченко О. Ю.Роздуми щодо конституційності положень частини 6 статті 615 КПК України стосовно автоматичного продовження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 79(2). С. 243-249.

7. Давиденко С. В.Домашній арешт як ізоляційний запобіжний захід: порівняльно-правове дослідження. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 86. С. 62-70.

8. Воронцов А. В.Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою: аналіз окремих ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 46-49.

9. Ільченко О.В. Впровадження міжнародного досвіду щодо застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Правові горизонти*. 2018. № 11(24). С. 54-59.

10. Петров О. С. Актуальні питання застосування застави як різновиду запобіжного заходу за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 2. С. 110-112.

11. Осадча О. С. Повноваження прокурора при застосуванні запобіжних заходів : монографія. Харків : Панов, 2016. 224 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Арешт майна – це тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Джерела доказів – такі не заборонені законом (з причини недоброякісності) джерела інформації, від яких може надходити (потенційні джерела) або надходить (реальні джерела) доказова інформація (фактичні дані).

Джерела кримінального процесуального права – це сукупність нормативно-правових актів, які врегульовують діяльність уповноважених органів, щодо здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, їх розгляду та вирішення по суті.

Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого та несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби.

Експерт – особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Запобіжні заходи – це заходи превентивного характеру, що застосовуються з метою запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого і забезпечення кримінального провадження.

Застава як запобіжний захід полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, із метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов’язків, під умовою

звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків. Законом не передбачена можливість використовувати як предмет застави майно або майнові права.

Засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Захисник – це адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисником у кримінальному провадженні є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Заявник – це фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Зміст доказів – фактичні дані, отримані з належних джерел, а їх матеріальною основою слугує вже не саме джерело, а штучно створений відповідний процесуальний носій.

Історична форма кримінального процесу – організація процесуального механізму, що зумовлює джерело поступального руху провадження у кримінальних справах та основи процесуального статусу (положення) його учасників.

Касаційне провадження – це перевірка вищою судовою інстанцією (касаційним судом) лише з юридичного погляду (за формою) рішень апеляційного суду та суду першої інстанції з ініціативи сторін у межах заявлених ними процесуальних вимог шляхом дослідження матеріалів кримінального провадження з можливістю скасування таких рішень і призначення нового судового розгляду.

Кримінальна процесуальна форма являє собою правовий режим кримінальної процесуальної діяльності, що включає дотримання юридичних процедур, виконання певних процесуальних умов та забезпечення гарантій у кримінальному провадженні. Таким чином, у понятті кримінальної процесуальної форми зроблено акцент на тому, що діяльність оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та

суду формалізована. Іншими словами, така діяльність упорядкована, врегульована, має певні форми, які створюються низкою вимог, що пред'являються до неї.

Кримінальне процесуальне доказування – діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді і суду по збиранню (формуванню), перевірці й оцінці доказів, а також висуненню ними на підставі необхідної та достатньої сукупності доказів певних правових тез із відповідним обґрунтуванням у процесуальних рішеннях по кримінальному провадженню.

Кримінальне процесуальне право представляє собою систему нормативних приписів, які регулюють суспільні відносини, які виникають в процесі порушення кримінального провадження, його розслідування, розгляду та вирішення, тобто регулює діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, суду.

Кримінальний процесуальний компроміс – це система процесуальних норм, що регулюють процедуру укладення угоди між конфліктуючими сторонами (державою в особі її правоохоронних органів і потерпілою особою, з одного боку, та особою, яка вчинила злочин – з іншого) на основі закріплених у законі чітких правил надання поступок і гарантій їх виконання.

Об'єктивна істина – це не просто відповідність наших суджень реальним фактам і подіям дійсності (істина по суті), а така істина, яка підтверджена сукупністю достатніх та належних до справи, допустимих і достовірних доказів, зафіксована у публічних юридичних рішеннях, що дає можливість в подальшому її сприйняття іншими суб'єктами в інших координатах простору і часу, доступу до її змісту доказової складової усіх зацікавлених у справі учасників процесу та суб'єктів, що здійснюють нагляд, процесуальний контроль та правосуддя

Обвинувачений - особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду.

Особиста порука як запобіжний захід полягає в отриманні від осіб, яких слідчий суддя, суд уважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання, у якому, по-перше, ці особи беруть на себе зобов'язання на першу вимогу органу досудового розслідування або суду забезпечити явку (доставити) підозрюваного або обвинуваченого, по-друге, вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, викладених в ухвалі та передбачені ст. 194 КПК України.

Особисте зобов'язання – найм'якіший запобіжний захід у системі заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати визначені слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК України.

Перекладач незацікавлена в результаті кримінального провадження дієздатну особу, компетентну у здійсненні перекладу з однієї мови на іншу, яка залучається до участі в кримінальному провадженні за необхідності здійснення перекладу пояснень, показань або документів.

Підготовче провадження – це стадія кримінального процесу, яка представляє собою розгляд судом за участю прокурора справи для з'ясування питання про можливість розпочати слухання справи по суті. При цьому розглядаються питання, які не стосуються сутності обвинувачення.

Підозрюваний – це особа, якій повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення.

Підсудність – це сукупність юридичних властивостей кримінального провадження, при наявності яких права підлягає розгляду в тому чи іншому суді.

Помічник слідчого – працівник слідчого підрозділу, завданням якого є надання допомоги слідчому і виконання його доручень, пов'язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень.

Поняті – це повнолітні, незацікавлені у провадженні особи, які залучаються слідчим для участі у слідчих (розшукових діях) і які своїми підписами у протоколі засвідчують відповідність звисів у протоколі фактично виконаним діям.

Потерпілий – фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Предмет доказування – це коло закріплених у законі обставин, які повинні бути встановлені чи спростовані під час доказування у кожному кримінальному провадженні.

Предмет кримінального процесуального права – вся сукупність правовідносин які виникають у кримінальному провадженні.

Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя

Прокурор – це суб'єкт кримінального процесу, що бере участь у всіх його стадіях, здійснюючи при цьому нагляд за дотриманням законів, процесуальне керівництво і підтримуючи державне обвинувачення у суді.

Речові докази – матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші

відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально-протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально-протиправним шляхом.

Свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Слідчий – службова особа органу Національної поліції України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Справи приватного обвинувачення – це такі справи про кримінальні правопорушення, провадження по яких може бути розпочато тільки при наявності скарги потерпілого.

Стадії кримінального процесу – це відносно самостійні його частини, які наряду із завданнями кримінального процесу виконують притаманні тільки їм задачі.

Суб'єкти кримінального процесу – це державні органи їх посадові особи, фізичні і юридичні особи, які ведуть кримінальний процес, або залучаються до нього, вступають між собою у процесуальні правовідносини, набуваючи процесуальних прав і виконуючи процесуальні обов'язки.

Тимчасове вилучення майна – це фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині другій цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який полягає в обмеженні свободи особи й утриманні її в установі попереду нього ув'язнення.

Учасниками судового провадження є сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник,

цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких здійснюється судове провадження.

Факти – це події, явища дійсності. При доказуванні слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають справу з відомостями про ці події, явища, що зафіксовані у показаннях, документах та інших джерелах доказів.

Функції кримінального процесу – це напрямки діяльності суб'єктів кримінального процесу.

Цивільний відповідач – фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов.

Цивільний позивач – фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка пред'явила цивільний позов.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні : науково-практичний посібник. Київ : Прецедент, 2014. 572 с.

2. Журавель В.А. Досягнення науки і потреби практики як підґрунтя вдосконалення засобів фіксації доказової інформації. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* 2009. № 9. С. 9-21.

3. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

4. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с.

5. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. Харків : Право, 2013. 824 с.

6. Кримінальний процес : підручник / кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О.Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 1. Дніпро : Дніпропетровський державний ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 337 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

8. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

9. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Теорія і практика кримінального процесуального доказування» / еклад.: В. В. Вапнярчук, О. В. Капліна та ін. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2022. 42с.

10. Парфило О. А. Кримінально-процесуальний компроміс – необхідність продиктована часом. *Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах* : Тези доповідей на наук.-практ. конференції. Ч. 1. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2001. С. 53-56.

11. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text.

12. Роль слідчого судді у кримінальному провадженні : звіт за результатами дослідження / Бєлоусов Ю., Венгер В., Орлеан А., Крапивін Є., Шапутько С., Яворська В. ; за заг. ред. Бєлоусова Ю. Київ : ФОП Клименко Ю.Я., 2020. 252 с.

13. Сенченко Н.М. Кримінальне процесуальне право : методичні вказівки до практичних занять для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної форми навчання освітньо-професійної програми «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура. Адвокатура) спеціальності 081 «Право». Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2024. 130 с.

14. Тарасенко В. Є., Грекова І. В. Ппроцесуальні повноваження оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. *Ппівденноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1 (частина 2). С. 171-174.

15. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / за заг. ред. В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2015. 293 с.

16. Чепель О.В., Чернецький С.С. Місце свідка в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 553-560.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процес України: навчальний посібник / за заг. ред. О. П. Кучинської, Ю. В. Циганюк. 3-тє вид., допов. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 652 с.

2. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. 10-те вид., доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2023. 698 с.

3. Основи кримінального процесу : навчальний посібник / за заг. ред. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2023. 132 с.

4. Шаблистий В. В., Волобуєв А. Ф. Навчальний посібник для підготовки до державного екзамену з дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика». Дніпро : ДДУВС, 2024. 332 с.

5. Дуфенюк О., Ряшко О. Кримінальне провадження за участю неповнолітніх: навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 228 с.

6. Басиста І. В. Заходи забезпечення кримінального провадження: навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 200 с.

7. Благута Р. І., Коміссарчук Ю. А., Майстренко М. М., Татарин І. І., Хитра А. Я. Кримінальний процес (досудове розслідування): альбом схем. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 208 с.

8. Шевчук П. В., Каланча І. Г. Кримінальний процес : навч.-метод. посіб. для здобув. вищої освіти першого (бакалавр.) рівня; галузь знань – 08 «Право»; спеціальність – 081 «Право». Чернівці : Консум, 2024. 184 с.

9. Шибіко В.П. Кримінальний процес. Ідеї. Погляди. Думки. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 352 с.

10. Удалова Л.Д. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ : «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text.

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text.

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text.

6. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

7. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text .

8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

9. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text.

10. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

11. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17.

Інформаційні ресурси:

1. Міністерство внутрішніх справ України. URL: http://www.mvs.gov.ua.
2. Державний комітет архівів України. URL: http://www.scarch.kiev.ua.
3. Служба безпеки України. URL: http://www.ssu.gov.ua.
4. Інформаційний центр Міністерства юстиції України. URL: http://www.informjust.kiev.ua.
5. Українська асоціація прокурорів. URL: http://www.uap.org.ua.
6. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua.
7. Державне підприємство «Інформаційні судові системи». URL: https://ics.gov.ua/ics/about/acts/.
8. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua.
9. Українська Гельсинська спілка з прав людини. URL: https://helsinki.org.ua.
10. Асоціація адвокатів України. URL: https://www.uaa.org.ua.
11. Асоціація правників України. URL: https://uba.ua.
12. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: https://nazk.gov.ua/uk.
13. Вища рада правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua.
14. Реєстр адвокатів. URL: https://www.legalaid.gov.ua/advokatam/reyestradvokativ.

Навчальне видання
(*українською мовою*)

Єна Ірина Вікторівна

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право»
освітньо-професійної програми «Право»

ЧАСТИНА 1

Рецензент *К.М. Плутицька*
Відповідальний за випуск *Р.В. Бараннік*
Коректор *І.В. Єна*